

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Journal of Divinity Faculty of Recep Tayyip Erdogan University

e-ISSN: 2147-2823

RTEUIFD, June 2021

Te'vilât Bağlamında İmâm Mâtürîdî'nin Kadına Bakışı

İmâm Mâturidi's View of Women in The Context Te'vilât

Hanefi ŞOLA

Dr., Aksaray Üni. İslami İlimler Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı

Dr., Aksaray Uni. Faculty of Islamic Sciences, Department of Tafsir

Aksaray/Turkey

hanefisola@hotmail.com

ORCID ID: www.orcid.org/0000-0003-0142-1782

Atıf: Şola, Hanefi. "Te'vilât Bağlamında İmâm Mâtürîdî'nin Kadına Bakışı".
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 19 (2021): 39-70

Doi: <https://doi.org/10.32950/rteuifd.909442>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 04 Nisan / April 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 15 Haziran / June 2021

Yayın Tarihi / Published: 20 Haziran / June 2021

Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.org.tr/rteuifd>

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /
Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Divinity, Rize, 53100 Turkey. All
rights reserved

Te'vilât Bağlamında İmâm Mâtürîdî'nin Kadına Bakışı

Öz: Klasik dönemde kadına yönelik yaklaşımla çağdaş dönemdeki yaklaşım birbiriyle örtüşmez. Hatta bu iki dönemde kadına olan bakışın birbirinden oldukça farklı olduğu bile söylenebilir. Bu farklılık, özellikle kadının yaratılışı, kadının yaratılışındaki özellikleri, devlet başkanlığı, şahitliği, çok eşlilik, küçük kızlarla evlilik, kadının dövülmesinin caiz olup olmadığı, talak yetkisi, mirastaki payı vb. konularda açıkça görülür. Bu bağlamda bugün, İmâm Mâtürîdî'nin de kadınlı ilgili bu konularda çağdaş dönemdeki bakışa benzer görüşlere sahip olduğunu ileri sürenler olmuştur. Bu çalışmada öncelikle Mâtürîdî'nin kadının yaratılışı ve yaratılış özellikleri, kadının peygamber ve devlet başkanı olup olamayacağı, şahitlik yapıp yapamayacağı hakkındaki değerlendirmeleri ele alınmıştır. Ardından küçük kızları evlendirme ile çok eşliliği caiz görüp görmediği, kadının ailede erkek karşısındaki konumunun neresi olduğu ve onu dövmenin caiz olup olmadığı ile ilgili yaklaşımı incelenmiştir. Son olarak kadının talak yetkisini haiz olup olmadığı, evinden dışarı çıkıp çıkamayacağı, tesettürü, mirasta erkeğe göre ne kadar pay aldığı ve din seçiminde özgür olup olmadığı konusundaki düşünce ve görüşlerine yer verilmiştir. Tüm bu konulardaki görüşleri tahlil edilip değerlendirilirken aynı konulara klasik dönemde nasıl değerlendirildiğine de değinilmiştir. Böylece kadınlı ilgili tüm bu konularda Mâtürîdî'nin görüşleriyle klasik dönemdeki hâkim görüşler mukayese edilmiştir. Yeri geldikçe çağdaş dönemde onun üzerinden dile getirilen iddialara da yer verilmiştir. Çalışmada ele alınan tüm konularda Mâtürîdî'nin yaklaşımı ile klasik dönemdeki hâkim yaklaşımın arasında büyük bir benzerliğin bulunduğu görülmüştür. Bu da Mâtürîdî'nin kadınlı ilgili görüşlerinin çağdaş dönemdeki görüşlerle örtüşmediğini göstermiştir. Sonuç olarak da bir klasik dönem âlimi olan Mâtürîdî'nin kadına olan bakışı, çağdaş dönemdeki bakışla değil, klasik dönemdeki bakışla örtüşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Mâtürîdî, klasik dönem, kadın, bakış.

İmâm Mâtürîdî's View of Women in The Context Te'vilât

Abstract: The approach towards women in the classical period and the approach in the contemporary period do not coincide with each other. It can even be said that the views on women in these two periods were quite different from each other. This difference is clearly apparent in matters of the creation of woman, features of creation of woman, her presidency, testimony, polygamy, marriage with little girls, whether it is permissible for a woman to be beaten, the authority of talak and her share in inheritance, etc. In this context, there have been some claiming that Imam Mâtürîdî also has views similar to the contemporary perspective on these issues regarding women. In this study, first of all, Mâtürîdî's evaluations about the creation and creation characteristics of women, whether a woman can be a prophet and a head of state, and whether she can be a witness are discussed. Afterwards, the approach regarding whether it is permissible to marry little girls and polygamy, where the position of the woman is in relation to the man in the family and whether it is permissible to beat her was examined. Finally, the thoughts and opinions about whether the woman has the authority of divorce, whether she can go out of her house, her veiling, how much share she has in inheritance compared to the man and whether she is free in choosing religion are included. While his views on all these issues were analyzed and assessed, it was also mentioned how the same issues were evaluated in the classical period. Thus, the views of Mâtürîdî on all these issues regarding women were compared with the dominant views in the classical period. When appropriate, the claims expressed through him in the contemporary period are also included. It has been observed that there is a great similarity between the approach of Mâtürîdî and the dominant approach in the classical period in all the subjects discussed in the study. This has shown that Mâtürîdî's views on women do not overlap with the views in the contemporary period. Therefore, it has been concluded that the view of Mâtürîdî, a classical period scholar, coincides with the general view in the classical period, not with the view in the contemporary period.

Key Words: Tafsir, Mâtürîdî, classical period, woman, view.

نظرة الإمام الماتريدي إلى المرأة في سياق تاويلات القرآن

ملخص: وجهة النظر للمرأة في الفترة الكلاسيكية غير موافق لوجهة النظر لها في الفترة الحديثة. يمكن القول أن الآراء حول النساء في هاتين الفترتين كانت مختلفة تمامًا عن بعضها البعض. ينظر هذا الاختلاف، وخاصة في خلق المرأة، وخصائصها الخلقية، والرئاسة، والشهادة، وتعدد الزوجات، والزواج من الفتيات الصغيرات، وجواز ضربها، وسلطة التلاق، ونصيبها في الميراث، إلخ. في هذا السياق، كان هناك بعض الادعاء بأن لدى الإمام الماتريدي أيضًا وجهات نظر مماثلة للمنظور المعاصر حول هذه القضايا المتعلقة بالمرأة. تناولت الدراسة أولاً تقييمات الماتريدي خلق المرأة وخصائصها، وهل يمكن للمرأة أن تكون نبيًا ورئيسًا للدولة أم لا، وهل تستطيع أن تشهد أم لا. وبعد ذلك تم فحص النهج في جواز الزواج بالفتيات وتعدد الزوجات، وموقع المرأة بالنسبة للرجل في الأسرة، وهل يجوز ضربها أم لا. أخيرًا، تناولت الدراسة الأفكار والآراء حول هل للمرأة سلطة التلاق، هل تستطيع الخروج من منزلها أم لا، وحجابها، ومقدار نصيبها في الميراث مقارنة بالرجل، وهل كانت حرة في اختيار الدين أم لا. بينما تم تحليل وتقييم آرائه حول كل هذه القضايا، تم ذكر كيفية تقييم نفس القضايا في الفترة الكلاسيكية. وهكذا، تمت مقارنة آراء الماتريدي في كل هذه القضايا المتعلقة بالمرأة مع الآراء السائدة في الفترة الكلاسيكية. وجراء ذلك سيتناول البحث الادعاءات التي تم التعبير عنها من خلاله في الفترة الحديثة. وقد لوحظ أن هناك تشابهًا كبيرًا بين نهج الماتريدي والنهج السائد في الفترة الكلاسيكية في كل هذه القضايا التي نوقشت في الدراسة. وقد أظهر هذا أن آراء الماتريدي حول المرأة لا تتوافق مع وجهات النظر في الفترة الحديثة ونتيجة لذلك، فإن وجهة نظر الماتريدي، وتوافق وجهة نظر الفترة الكلاسيكية، وليس مع وجهة النظر في الفترة الحديثة.

الكلمات المفتاحية: التفسير، الماتريدي، الفترة الكلاسيكية، المرأة، نظرة.

GİRİŞ

Klasik dönemdeki hâkim anlayışa göre kadın erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Hem yaratılışı itibarı ile zayıf ve eksik hem de aklen ve dinen de noksan olup kendisinden ne peygamber ne de devlet başkanı olabilmektedir. Şahitlik yapabileceği konular olduğu gibi yapamayacağı konular da vardır. Şahitlik yapabileceği konularda ise iki kadın bir erkeğe eşit kabul edilir. Küçük kızların evlendirilmesinde bir sakınca yoktur. Birden fazla kadınla evlenilebilir, dilendiği kadar cariye edinilebilir. Aile hayatında koca amir, kadın ise ona itaat etmesi gereken bir memurdur. Dik başlı kadın terbiye edilmek maksadıyla kocası tarafından dövülebilir. Kadının talâh yetkisi yoktur, mirastaki payı ise erkeğin yarısı kadardır.

Klasik dönemde kadına yönelik bakış genel olarak böyledir. Çağdaş döneme gelindiğinde ise kadına yönelik bu bakış kabul edilemez görülür ve mezkûr konularda kadının durum ve konumu yeniden ele alınır. Bu bağlamda kadın erkeğin kaburgasından değil, erkeğin de kendisinden yaratıldığı ortak özden yaratılmıştır. Kadın için kusur ve eksiklik olarak kabul edilen fiziksel farklılıklar fıtratla ilgili bir nüanstır ve bir eksiklik olarak değerlendirilemez. Kadının aklı iddia edilen aksine bir eksiklikle malul değildir. Kadının devlet başkanı olmasında ve şahitlik konusunda önünde bir engel bulunmamaktadır. Kur'an sanılanın aksine çok karılığı değil, tek karılığı öngörmektedir. Küçük kızları nikâhlamak geçmişte de onaylanamaz, bugün de onaylamak mümkün değildir. Aile hayatında bir ast-üst, amir-memur ilişkisi yoktur, karı koca ilişkisinde eşitlik esastır. Kur'an'da kadının dövülmesine cevaz verdiği söylenen ayet, kadının dövülmesiyle ilgili değildir. Dolayısıyla Kur'an'da kadına yönelik şiddet uygulanmasına cevaz veren bir hüküm bulunmamaktadır. Talak hakkı sadece erkeğe ait değil, aynı zamanda kadın da bu hakka sahiptir. Mirasla ilgili Kur'an'daki taksim dönemin konjonktürüne uygun olarak düzenlenmiştir. Bugünkü konjonktür ve sosyolojide kadın mirastaki payı erkekle eşit olması gerekmektedir.

Çağdaş dönemde kadınla alakalı olarak yapılan bu değerlendirmelerin önemli bir kısmının İmâm Mâtûrîdî (ö. 333/944) üzerinden de temellendirilmeye çalışıldığı

görülür. Zira akla büyük bir önem veren, haddi zatında bir sistem kurucusu olan ve insan aklına, naslarca belirlenen hükümleri ictihad yoluyla neshetme/kaldırma yetkisi veren Mâtürîdî'nin klasik dönem anlayışını aynen benimsiyor olması mümkün olmazdı. Bu kabilden olmak üzere Mâtürîdî'nin kadının erkeğin kaburga kemiğinden değil, erkek gibi ortak özden yaratılmış olduğu görüşünde olduğu iddia edilmiştir.¹ Onun açısından kadının dini ve akli eksik olması mümkün değildir.² Kadının devlet yöneticisi olmasında da bir engel bulunmamaktadır.³ Kadının evlilik yaşı kadının baliğ olma yaşı değil, rüşte erdiği yaştır.⁴ Bu itibarla yaşı küçük olan kızların evlendirilmesi onun açısından imkân dâhilinde olmaz.

Bu çalışmada, Mâtürîdî'nin yukarıda kadınla ilgili sözü edilen konulara yaklaşımı ele alınacaktır. Bu yapılırken de klasik dönemdeki yaklaşım ile mukayese edilecek ve bugün onun üzerinden ortaya atılan iddialara da değinilecektir. Keza kadının dininin ve aklının eksik olduğuna ilişkin rivayetlere ve görüşlere de yer vermediği, kadının özgürlük, akıl ve din konusunda erkek gibi olduğu, evlilik yaşında kadının buluş olmasını değil, rüşünü esas aldığı ve bu itibarla çocuk yaştaki kızların evliliğine karşı çıktığı ileri sürülmüştür. Dolayısıyla burada Mâtürîdî'nin kadına ilişkin yaklaşımı ortaya konarak onun hakkında ileri sürülen bu iddiaların hem sağlanması yapılacak hem de onun yaklaşımıyla diğer klasik dönem âlimlerin yaklaşımı arasında bir farkın olup olmadığı ortaya konacaktır.

Bu arada Mâtürîdî'nin kadına yaklaşımı hakkında bazı çalışmaların varlığından söz etmek gerekir. Bu çalışmalardaki değerlendirmelerle çağdaş dönemde kadın üzerinde yapılan çalışmalardaki değerlendirmeler arasında benzerliklerin olduğu görülür. Bu çalışmada ise hem klasik dönemdeki değerlendirmelere hem Mâtürîdî'nin görüşlerine hem de Mâtürîdî üzerinden ileri sürülen iddialara da yer verilmiş ve elde edilen veriler birbiriyle karşılaştırılmıştır. Ayrıca bu çalışmada ulaşılan sonuçlar da diğer çalışmalardan farklılık gösterir.

1. Kadının Yaratılışı

Kur'an'da genel olarak insanın oğlunun, özel olarak kadının yaratılışı doğrudan konu olarak ele alınmaz. Bununla birlikte, "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretip yayan rabbinize itaatsizlikten sakının." şeklinde Nisâ 4/1. ayeti hem genel olarak insanlığın yaratılışıyla hem de özel olarak kadının yaratılışıyla ilişkilendirilir. Mezkûr ayette yer alan, "nefsin vahidetin/وَاحِدَةَ" ifadesi "Âdem", "zewcehâ/زَوْجَهَا" ifadesi ise "Havvâ" olarak

¹ Bk. Hülya Terzioğlu, *Mâtürîdî'de Kadın Algısı* (İstanbul: Gökkuşbu, 20018), 22-26.

² Bk. Sönmez Kutlu, "Maturidilik Günümüze Ne Söyler?", (Konuşmacı: Sönmez Kutlu, <https://www.youtube.com/watch?v=kXS7pcZgrxs&t=2798s>, Konuşma 8 Ocak 2018), 45:00-51:00.

³ Bk. Osman Oral, "Mâtürîdî'de Kadın Algısı ve Psiko-Sosyal Konumu", *International Journal of Russian Studies = Uluslararası Rusya Araştırmaları Dergisi*, 11/1 (2018), 3-4.

⁴ Bk. Kutlu, "Maturidilik Günümüze Ne Söyler?", (Konuşma 8 Ocak 2018).

açıklanır.⁵ Buna göre yaratılış Hz. Âdem ve ondan yaratılan Hz. Havva'yla başlamış nesiller boyu devam edecek insan soyu da Hz. Âdem ve Hz. Havva'dan yaratılmış ve hala yaratılmaya devam etmektedir.

Klasik dönem tefsirlerinde kadının yaratılış keyfiyeti hakkında bilgi veren birçok rivayete de yer verilir. Bu rivayetlerden birine göre Hz. Âdem cennette yalnızlıktan sıkılınca Allah onu derin bir uykuya daldırılmış, onun sol kemiğinden birini alarak ondan Hz. Havva'yı yaratıp kemiğin yerini etle kapatmıştır.⁶ Keza hadis külliyyatında da benzer rivayetlere rastlanır. Bu rivayetlerden biri, "Kadınlar hakkında birbirinize hayır tavsiye edin, çünkü kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır, kaburga kemiğinin en eğri tarafı üst kısımdır, şayet onu düzeltmeye kalkarsan kırarsın, olduğu gibi bırakırsan eğriliği devam eder, binaenaleyh kadınlar hakkında birbirinize hayrı tavsiye ediniz"⁷ şeklindedir.

Klasik dönemde yaygın olan bu kanaate aykırı görüşlerle de karşılaşılır. Bu kapsamda Mu'tezilî âlim Ebû Müslim el-İsfahânî (ö. 322/934), Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden değil, ibtidaen/doğrudan Hz. Âdem gibi topraktan yaratıldığını ileri sürer.⁸ Fahraddîn er-Râzî (ö. 606/1210) de, "Allah'ın Hz. Havva'yı Hz. Âdem gibi topraktan yaratmaya gücü varken Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratmasının ne faydası vardır"⁹ diyerek Ebû Müslim el-İsfahânî'nin görüşünü destekler.

Çağdaş döneme gelindiğinde bu konuda Ebû Müslim el-İsfahânî ile Fahraddîn er-Râzî'nin görüşünü kabul edenlerin sayısı artmıştır. Bunların arasında Muhammed Abduh (ö. 1905), M. Reşid Rızâ (ö. 1935), Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1942) ve İzzet Derveze (ö. 1984) gibi birçok çağdaş müfessirden söz edilebilir. Bu müfessirler ayetteki, "nefsin vahidetin" ifadesinin, Hz. Âdem değil, erkek ve kadın arasında ayrıma gitmeden insanın yaratıldığı ortak öz manasına geldiği kanaatindedirler.¹⁰

⁵ Bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Ceñir et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî: Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir-Mahmûd Muhammed Şâkir (Kahire: Mektebetü İbni Teymiyye, 1955-1969), 7/515-516; Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basît*, thk. Muhammed b. Sâlih b. Abdillâh el-Fevzân (Riyad: Câmi'atü'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye), 6/281; Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, nşr. M. Züheyr eş-Şâvîş, (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1984), 2/1-2; Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhim-Ebû Bilâl Ganîm b. Abbas (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1997), 1/393-394; Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Merkezü Hicr, 2003), 4/210-211.

⁶ Bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 7/515-516; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basît*, 6/281; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 2/1-2; Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 1/393-394; Süyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr*, 6/210-211.

⁷ Buhârî, "Enbiyâ" 1; Müslim, "Rada", 60.

⁸ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Tefsîru'l-kebîr (Mefâtihu'l-gayb)*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 9/167.

⁹ Bk. Fahrüddîn er-Râzî, *Tefsîru'l-kebîr*, 9/167.

¹⁰ Bk. Muhammed Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Hakîm (Tefsîru'l-menâr)* (Kahire: Matbatu'l-Menâr, 1990), 4/265-266; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Yenda, 2001), 2/487-488; Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-hadis* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2000), 2/552.

Mâtürîdî'ye gelince o, Nisâ 4/1. ayetinin izahında kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığına değinmez ve ayette geçen, “*nefsin vahidetin*” ifadesinin “Hz. Âdem”e işaret ettiğini ifade eder. Ancak Hz. Havvâ'nın veya kadının yaratılışı konusuna ve bu konuda nakledilen rivayetlere değinmez.¹¹ Buna mukabil, “*Sizi bir tek nefisten/nefsin vahidetin yaratan, kendisiyle mutlu olsun diye ondan da eşini/zevceha yaratan O'dur.*” şeklindeki 7/A'râf 189. ayetinde geçen “nefsin vahidetin” ifadesini Hz. Âdem, “zevcehâ” ifadesini ise Hz. “Havvâ” olarak açıklar. Ayrıca tüm erkekleri Hz. Âdem'den, tüm kadınların ise Hz. Havva'dan yaratıldığını belirtir ve kadının veya Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığına yine bir atıfta bulunmaz.¹²

Mâtürîdî'nin bu iki ayette kadının yaratılışına temas etmemesinden hareketle onun Ebû Müslim el-İsfahânî ve çağdaş dönemdeki âlimler gibi Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden değil, Hz. Âdem'den bağımsız olarak yaratıldığı görüşünde olduğu ileri sürülür.¹³

Bu ayetlerde kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığına değinmeyen Mâtürîdî, kadının erkekten bağımsız olarak yaratıldığından da bahsetmemektedir. Ayrıca bu iki ayette kadının yaratılışına temas etmemesi Mâtürîdî'nin bu konuda hiç görüş beyan etmediği anlamına da gelmez. Nitekim Mâtürîdî, “*Meryem oğlu İsa Mesîh ancak Allah'ın elçisidir, Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir.*” meâlindeki Nisâ 4/171. ayetini açıklarken kadının, yani Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in, yani erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığını açıkça ifade eder. Söz konusu ifadeleri şöyledir:

“İşin aslı şudur: Hz. İsa, Allah'ın Hz. Meryem'e ulaştırdığı bir kelimesi olduğu için Allah'ın kelimesi olarak adlandırılmıştır. Fakat o kelimenin ne olduğunu biz bilmemekteyiz, sadece onu Hz. Meryem'e ulaştırdığı bir kelime ile yarattığını bilmekteyiz. Nitekim Allah, Hz. Âdem'i topraktan yaratmış ve onu toprağa nispet etmiştir. Hz. Havva'yı da Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratmış ve onu da Hz. Âdem'e nispet etmiştir. Diğer yaratılmışların da nutfeden yaratmış, onları da nutfeye nispet etmiştir...”¹⁴

Dolayısıyla bu ifadelerle göre Mâtürîdî'nin kadının veya Hz. Hava'nın yaratılışı konusundaki genel görüşü ve yaklaşımı klasik dönem İslam geleneğindeki yaygın kabulde birebir örtüşüğünü, dolayısıyla bu kabulü ikrar eden rivayetleri zımnen sahih olarak kabul ettiğini söylemek mümkündür.

2. Kadının Yaratılış Özellikleri: Zayıflık, Acizlik ve Akli Eksiklik

Kadının erkeğe göre daha nazik ve daha naif bir tabiata/yaratılışa sahip olduğu bilinmektedir. Kadının yaratılıştaki bu farklılığı, klasik dönemde genel olarak bir

¹¹ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-sünne*, thk. Mecdî Bâ Sellûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2005), 3/3-4.

¹² Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 5/112-113.

¹³ Bk. Terzioğlu, *Mâtürîdî'de Kadın Algısı*, 22-26.

¹⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 3/426.

kusur, eksiklik ve bir zayıflık olarak değerlendirilir. İlâveten, “*Yeryüzünde ne varsa tamamını sizin için yaratan O’dur.*” meâlindeki Bakara 2/29. ayetine istinaden kadının yaratılışıyla; hayvanlar, bitkiler ve bunların dışındaki diğer faydalı şeylerin yaratılışının aynı amaca yönelik olduğu, yani kadınların da diğer varlıklar gibi erkekler için yaratıldığı belirtilir.¹⁵

Aynı doğrultuda olmak üzere Zuhurf 43/18. ayette yer alan, “*Süs içerisinde (narin bir biçimde) yetiştirilen ve tartışmada (erkekler gibi) açıklayamayan (kız çocuğunu) mu Allah’a isnad ediyorlar?*” meâlindeki ifadelerde, kız çocuğuyla ilgili bu niteliklerin doğrudan Allah tarafından ona nispet edildiği kabul edilir ve böylece bu ayet erkeğin tam; kadının ise kusurlu, eksik ve aciz olduğu görüşüne refere edilir.¹⁶ Bu kapsamda, “*Ömrünü süslenmekle geçirecek/الْحَلِيَّةُ فِي الْحَلِيَّةِ*” ifadesinde kızların/kadınların noksan olduğuna dikkat çekildiği, çünkü süs-püs içinde büyütülenlerin, kişilik bakımından noksan olduğu, kızların da bu noksanlıklarını süs-püsle güzelleşerek kapatmaya çalıştığı ifade edilir. “*Kendini savunmaktan aciz/عَظِيمٌ مِّنْ مَّبِينٍ*” ifadesiyle de kadınların kendilerini savunmak için tartışma ve münazaraya girmekten aciz oldukları anlamına geldiğini ifade edilir.¹⁷ Hatta kadının kendilerini savunmak için konuşmaya kalkıştıklarında farkında olmadan kendi aleyhlerinde konuştukları bile ileri sürülür.¹⁸ Bu itibarla Allah’ın mezkûr nitelikteki kızları Allah’a izafe eden Arapların bu anlayışlarını tenkit etmekte olduğu belirtilir.¹⁹

Kadının yaratılış bakımından aklının da eksik olduğu kabul edilir. Bu konu Kur’an’da kadının şahitliğinin ele alındığı, “*وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ*” وَاِسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ /Erkelerinizden iki şahit hazır edin. Eğer iki erkek bulunamazsa kendilerinden razı olacağınız bir erkek ve iki kadını şehit edinin.” şeklindeki Bakara 2/282. ayetinde ele alınır. Müfessirler bu ayete göre bir erkeğe karşılık iki kadının şahitlik yapabileceğini ifade ederler. Bu ayeti tefsir ederken de şahitlikte iki kadının bir erkekle eşit olmasının gerekçelerinin arasında, kadının aklının eksik olmasının da olduğu belirtilir. Kadının aklının eksik olduğu da Hz. Peygamber’den nakledilen, “Kadının aklı ve dini eksiktir.”²⁰ şeklindeki rivayetle temellendirirler.²¹

¹⁵ Bk. Fahreddîn er-Râzî, *Tefsîru'l-kebir*, 25/111.

¹⁶ Bk. Fahreddîn er-Râzî, *Tefsîru'l-kebir*, 27/203; Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, *Medârikü't-tenzil ve hakâiku't-te'vîl*, nşr. Yûsuf Ali Bedyevî (Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998), 3/268-269; Ebü Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Nûriddîn Alî b. Âdil, *el-Lübâb fi 'ulûmi'l-kitâb*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd- Ali Muhammed Mu'avviz, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 27/243-244.

¹⁷ Fahreddîn er-Râzî, *Tefsîru'l-kebir*, 27/203; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Mustafâ es-Seyyid Muhammed vdğ., (Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000), 12/306.

¹⁸ Fahreddîn er-Râzî, *Tefsîru'l-kebir*, 27/203.

¹⁹ Fahreddîn er-Râzî, *Tefsîru'l-kebir*, 27/203; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, 12/306. Ayrıca bk. Mustafa Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın* (Ankara: Ankara Okulu, 2017), 97-100

²⁰ Bk. Buhârî, “Hayz”, 6; Müslim, *İmân*, 79.

²¹ Bk. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, II, 508; Ebü'l-Hasen İbrâhîm b. Ömer el-Bikâ'i, *Nazmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyât ve's-süver*, thk. Muhammed Azîmüddîn-M. Habîbullah el-Kâdirî (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmî, ts.), 4/157; Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el-Hasenî, *el-Bahrü'l-medîd fi*

Mâtürîdî "*Rabbimizin, sizin için helâl yarattığı zevcelerinizi bırakıyorsunuz?*" meâlindeki Şuara 2/166. ayetini açıklarken ayetin kadının erkeğin mülkünde olduğuna, erkeğin kadının maliki olduğuna işaret ettiğini söyler. Bu çerçevede, "*Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratması onun ayetlerindedir.*" meâlindeki Rûm 30/21. ayetine atıfta bulunarak söz konusu ayetin erkeklerin kadınlar için değil, kadınların erkekler için yaratılan varlıklar olduğuna işaret ettiğini belirtir.²² Böylece kadını bitki ve hayvanlarla birlikte bir cümlede içinde kullanmasa da kadının erkekler için yaratılmış varlıklar olduğunu ikrar etmiştir. Dolayısıyla Mâtürîdî'nin bu konuda, diğer klasik dönem âlimlerinin görüşlerine yakın bir görüşte olduğu söylenebilir.

Mâtürîdî kadının noksan ve aciz olmasıyla ilişkilendirilen "*Süs içerisinde (narin bir biçimde) yetiştirilen ve tartışmada (erkekler gibi) açıklayamayan (kız çocuğunu) mu Allah'a isnad ediyorlar?*" meâlindeki Zuhuf 43/18. ayetinin tefsirinde kadının zayıf ve yetenekleri az olan bir varlık olduğuna dikkat çeker. Kadının tartışma ve münakaşa esnasında meramını açıklama konusunda zorlanacağını ifade eder. Allah'ın bu yüzden kızları/kadınları aciz, zayıf noksan olmakla nitelediğini dile getirir. Bu çerçevede en zayıf, en aciz ve en güçsüz olan kadının Allah'a nispet edenlerin tam kâmil ve güçlü olan erkekleri ise kendilerine ayırmalarının akıl kârı bir davranış olmadığını ileri sürer.²³ Bu yorumuyla Mâtürîdî ayeti, klasik dönemdeki hâkim yaklaşıma uygun olarak ele alır. Dolayısıyla kadının zayıf, eksik ve noksan olduğu şeklindeki hâkim telakkinin Mâtürîdî tarafından da paylaşıldığı söylenebilir.

Mâtürîdî kadının akıl bakımından eksik olduğu görüşüne de sahiptir. Bu konuyu o da Bakara 2/182. ayetinde ele alır. O, ayette kadınların hangi konularda şahitlik yapabileceği, hangi konularda şahitlik yapamayacağını konusunu irdelerken kadınların hadlerde şahitlik yapamayacağını söyler. Neden şahitlik yapamayacağı gerekçelerinin arasında kadının yaratılıştan yanılma ve gaflete meyyal olma ve akıl ve din bakımından eksik olmasını da zikreder. Bu görüşünü de "*Kadınların akli ve dini eksiktir.*" şeklindeki hadisle temellendirir.²⁴

Yeri gelmişken bazı ilmi mahfillerde ve çalışmalarda Mâtürîdî'nin kadının aklının eksik olduğuna ilişkin bir görüşünün bulunmadığı dillendirilir.²⁵ Bu kapsamda Hanefî-Mâtürîdî âlimlerin kadının şahitlik vb. bazı görevleri yerine getirememesinin sebebi olarak akıllarının noksan olması değil, bazı ahlakî ve sosyal etkenleri gördükleri ileri sürülür.²⁶ Ancak yukarıdaki izahta da görüldüğü üzere

tefsiri'l-Kur'âni'l-mecîd (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002), 1/365; Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, tkd. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlî (Beyrut: Dâru lhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1418), 1/164.

²² Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 8/80.

²³ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 9/155.

²⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 2/282.

²⁵ Kutlu, "Maturidilik Günümüze Ne Söyler?", (Konuşma 8 Ocak 2018).

²⁶ Oral, "Mâtürîdî'de Kadın Algısı", 24.

Mâtürîdî, kadının aklının ve dininin eksik olduğunu hem doğrudan ifade eder, hem de ilgili hadisi referans olarak gösterir.

Tüm bu açıklamalara göre Mâtürîdî kadınların erkekler için yaratıldığı görüşündedir. Kadını erkeğe nispetle narin yaratılmasını eksiklik, noksanlık ve zayıflık olarak değerlendirmektedir. Ayrıca akıllarının eksik olduğunu da kabul etmektedir. Dolayısıyla onun klasik dönemdeki hâkim anlayışa yakın görüşlere sahip olduğu ifade edilebilir.

3. Kadının Peygamberliği

Nübüvvet konusu, İslam kelimasında en önemli konularından biridir. Zira nübüvvet, kelâm literatüründe usûl-i selâse, olarak bilinen üç esastan biridir. Kelam geleneğinde nübüvvet konusu ele alınırken peygamberlerde bulunması gereken bazı şartlardan bahsedilir. Bu şartlardan biri de erkekliktir. Ancak erkeklik şartında bir ittifak görülmez. Çünkü Mâtürîdî âlimlere göre erkeklik peygamberde bulunması gereken şartların arasında bulunduğu söylenirken,²⁷ İmâm Eşarî'ye (ö. 324/935-36) ve takipçilerine göre ise şart olmadığı ifade edilir.²⁸

Erkeklığı peygamberlikte şart olarak görenler görüşlerini, “ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا /Senden önce ancak adamları resul olarak gönderdik.” şeklindeki Yusûf 12/109, Nahl 16/43 ve “ وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا ” /senden önce sadece adamları resul olarak gönderdik” Enbiyâ 21/7. ayetleriyle temellendirirler.²⁹ Keza “ الرَّجَالُ قَوْمٌ عَلَى النَّسَاءِ /Erkekler, kadınlar üzerine kavvâmdırlar.” şeklindeki Nisa/34. ayetini argüman olarak kullananlara da rastlanmıştır.³⁰

Hanefî/Mâtürîdî âlimler de bu ayetleri izah ederken kadının peygamber olmayacağını ifade eder ve bu çerçevede Hasan el-Basrî'ye (ö. 110/728) atfedilen, “Allah bedevinden, cinden ve kadından kesinlikle peygamber göndermedi” şeklindeki sözüne yer verirler.³¹ Bu görüşlerini de şöyle gerekçelendirirler: “Risalet hak dine davet için ortaya atılmayı gerektiren bir vazifedir. Kadınlık ise tesettüre bürünmeyi gerektirir. Bu iki durum ise birbirini nefyeder.”³² Buna göre tesettür

²⁷ Bk. Nüreddîn Sâbûnî, *el-Bidâye fi usûli'd-dîn*, thk. Bekir Topaloğlu (İstanbul: İfav, 2017), 47.

²⁸ Bk. Muhammed b. Hüseyin b. Fûrek, *Makâlâtü's-Şeyh Ebi'l-Hasen el-Eşarî*, thk. Ahmed Abdurrahîm es-Sâyih (Kahire: Mektebetu Sekâfet'd-Diniye, 2005), 180; Sâbûnî, *el-Bidâye*, 47. Sâbûnî, Eşarî'ye göre kadınların nebi olabileceğini ileri sürürken, İbn Kesîr bunun aksine, Eşarî'ye göre kadının nebi olamayacağını savunur. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'azîm*, 8/93. Ayrıca Eşarî'lere göre peygamber, nebi ve resul diye ikiye ayrılır, nebi için erkeklik şart değildir, resul için ise şarttır. Bk. İbn Fûrek, *Makâlât*, 80; Ebî Mansûr Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *Kitabu usûli'd-dîn* (İstanbul: Matbaatu'd-Devle, 1928), 44.

²⁹ Bk. Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd el-Begavî, *Me'âlümü't-tenzîl*, nşr. Muhammed Abdullah en-Nemr v.dğr. (Riyad: Dâru Taybe, 1409-1412), 4/285; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 4/295; Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdîrahmân b. Gâlib el-Endelüsî, *el-Muharraru'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2001), 3/286; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'azîm*, 8/92-93.

³⁰ Fahrüddîn er-Râzî, *Tefsîru'l-kebîr*, 10/91.

³¹ Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî-Müessesetü't-Târîhi'l-'Arabî, 1992), 4/396; Nesefî, *Medârikü't-tenzîl*, 2/138.

³² Bk. Sâbûnî, *el-Bidâye*, 47.

zorunluluğu, kadının risaletin vazifeleri arasında bulunan tebliğ faaliyetini yerine getirmesini engel olan bir etken olarak değerlendirilmiştir.

Mâtürîdî'de de kadının peygamber olamayacağı görüşündedir. Bu görüşünü de Yusûf 12/109, Nahl 16/43 ve Enbiyâ 21/7. ayetleri ile temellendirir. Mâtürîdî, Yusûf 12/109. ayetindeki, "أَلَّا رَجَالًا/ancak adamlar" ifadesinin iki muhtemel anlama geldiğini söyler. Bu anlamlardan biri peygamberlerin melek veya cinlerden olmamasıdır. Diğer anlamı ise peygamberlerin kadından olmamasıdır. Allah'ın şimdye kadar hiçbir kadını peygamber olarak göndermemesini de ikinci anlam için bir gerekçe yapar.³³

Mâtürîdî, Nahl 16/43. ayetini açıklarken de Allah'ın hiçbir kadını peygamber olarak göndermediğini, ancak erkek ve kadınlara erkekleri peygamber olarak gönderdiğini ifade eder. Bu ayetlere göre kadının peygamber olamayacağını ifade ederken neden peygamber olamayacağı hakkında bir gerekçeden söz etmez. Bu konudaki gerekçeye, "Biz senden önce de kendilerine vahyettiğimiz erkekler dışında peygamber göndermedik." meâlindeki Enbiyâ 21/7. ayetinde değinir. Mezkûr gerekçenin kadınların nübüvvet ve risalet şartlarını tam olarak taşımamaları olduğunu söyler.³⁴ Buna göre kadınında eksik olarak gördüğü şartın risaletin şartları arasında bulunan tebliğ şartı olması muhtemeldir. Bu kapsamda kadının tebliğ faaliyetini ifa edemeyeceği gerekçesiyle peygamber olamayacağını savunan Hanefî-Mâtürîdî âlimler, bu konuda Mâtürîdî'den etkilenmiş olmaları da olasıdır.

4. Kadının Devlet Başkanlığı

Klasik dönemde, devlet yöneticiliğinin ağır bir görev olması, buna mukabil kadının yaratılıştan zayıf olması gerekçesiyle kadının imâm/devlet başkanı olamayacağı görüşü hâkim olmuştur.³⁵ Bunu, "ehli kiblede hiç kimse kadının imametinde devlet başkanlığına cevaz vermemiştir." gibi ifadelerle dile getirenlere rastlamak mümkündür.³⁶ Bu görüşü benimseyenler, genellikle, "وَالرِّجَالُ عَلَىٰ نِسَاءٍ/Erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptirler." Bakara 2/228 ile "الرِّجَالُ عَلَىٰ النِّسَاءِ/Erkekler kadınların yöneticisidir." şeklindeki Nisâ 4/34. ayetlerin yanında

³³ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 6/297.

³⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 7/328.

³⁵ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihal* (Kahire: Mektebetü's-Selâmi'l-Âlemiyye, 1348), 4/128; Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn et-Teftazânî, *Şerhu'l-makâsîd*, thk. Abdurrahman Umeyra (Beirut: Âlemu'l-Kutub, 1998), 5/244; Seyfüddîn Alî b. Muhammed b. Sâlim el-Amidî, *Ebkâru'l-Efkâr fi Usûli'd-Dîn*, thk. Ahmed Muhammed Mehdî (Kahire: Dâru'l-Kutub ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 2004), 5/192; Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkif*, nşr. Muhammed Ali Baydûn (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998), 8/381; Kalkâşandî, Ahmed b. Abdullah, *Meâsiru'l-inâka fi me'âlimu'l-hilâfe*, thk. Abdusettâr Ahmefer Ferec (Beirut: Âlemu'l-Kutub, ts.), 1/31.

³⁶ İbn Hazm, *el-Fasl*, 4/89.

“Kadınların aklı ve dini eksiktir”,³⁷ “Yönetici olarak kadın atayan bir kavim asla iflah olmaz.”³⁸ şeklindeki rivayetleri delil olarak kullanmışlardır.³⁹

Kadının devlet başkanlığı konusunda Bakara 2/228 ile Nisâ 4/34. ayetlerde ya doğrudan ya da “Kadının dini ve aklı eksiktir.” şeklindeki rivayetle beraber erkeğin sahip olduğu birçok haktan kadının mahrum olduğu ve bu haklardan birinin de devlet başkanlığı olduğu ifade edilir.⁴⁰ Sözgelimi Vâhîdî (ö. 468/1076), İbnü'l-Cevzî (ö. 656/1258), Fahreddîn Râzî ve İbn Kesîr (ö. 774/1373) gibi müfessirler tarafından erkeğin kavvâm olması erkeğin kadından daha fazla haklara, yeteneklere ve üstünlüklere sahip olması olarak açıklanması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.⁴¹ Bu kapsamda erkeğin lehinde değerlendirilen yetenek, hak ve üstünlüklerin şunlarda olduğu ileri sürülür: Akıl, bilgi, güç, kararlılık, azim, yazı, binicilik, atıcılık, peygamberlik, âlimlik, halifelik, cemaat imâmlığı, cihad, ezan okuma, hutbe verme, itikâfa girme ve şahitlik etme, miras, nikâh ve talâk.⁴²

Burada Mâtürîdî'nin Neml 27/20-35. ayetlerine istinaden kadının, eğer şartlarını taşıyorsa yönetici olabileceği görüşünde olduğuna ve bu konudaki görüşünü Nisa 4/34. ayetini tefsir ederken ele aldığına dikkat çeken çalışmalara da rastlanır.⁴³ Ancak ne Neml suresinin ilgili ayetlerinin izahında ne de Nisâ 4/34. ayetin tefsirinde kadının yönetici olabileceğine ilişkin düşmüş olduğu bir kaydına rastlayamadık.⁴⁴

Mâtürîdî'nin Nisâ 4/34. ayetle ilgili yaptığı izaha baktığımızda mezkûr ayetin kocalar hakkında nazil olduğunu ve bu ayetin evlilik ve aile hayatıyla ilgili konuları düzenlemek için nazil olduğunu belirtir. Yine bu ayette erkeğin yaratılışta kadına göre daha fazla lütfâ mazhar olduğunu vurgular. Bu çerçevede erkeğin kazanç edinme, ticaret faaliyetini yürütme, mesleki yeterliliğe sahip olma, ülkelerarasında ve şehirlerarasında seyahatler yapabilme gibi hususiyetleri bu üstünlüğünden kaynaklandığını belirtir. Buna mukabil kadının zikredilen bu faaliyetleri yapabilme konusunda aciz ve yetersiz olduğunu savunur. Ancak yine de kadının günlük bazı işlerini ve alışveriş yapma ve diğer kimi ihtiyaçlarını kendi başına temin etmesini caiz görür ve tüm bunların erkeklere farz kıldığını ileri sürer.⁴⁵ Bu itibarla ayetle devlet başkanlığı arasında bir bağlantı kurmaz.

³⁷ Buhârî, “Hayz”, 6; Müslim, “İman”, 1.

³⁸ Buhârî, “Meğâzî”, 82.

³⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 4/20-21.

⁴⁰ Bk. Taberî, *Câmî 'u'l-beyân*, 8/290; Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-beyân*, thk. Ebî Muhammed b. Aşûr (Beyrut: Dâru İhyâi Turâsî'l-Arabî, 2002), 3/302; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basît*, 6/486; Fahreddîn er-Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, 10/90.

⁴¹ Bk. Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed el-Vâhidî, *el-Vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1995), 1/262; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 2/74; Fahreddîn er-Râzî, *Tefsîru'l-kebîr*, 10/90-91; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, 4/20-21.

⁴² Vâhidî, *el-Vecîz*, 1/262; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 2/74; Fahreddîn er-Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, 10/90-91; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 4/20-21.

⁴³ Oral, “Mâtürîdî de Kadın Algısı”, 11-12.

⁴⁴ Bk. Mâtürîdî, *Te'vilât*, 3/156-165; 8/107-115.

⁴⁵ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 3/156-157.

Bunun yanında ayette sözü edilen kavvamlığın erkeğin akılda, mirâsta ve feyganimet almada kadının üstünde olmasıyla açıklayan âlimlerin bulunduğu dikkat çeken Mâtürîdî, bu açıklamaların yanlış veya doğru olduğuna ilişkin bir kayda yer vermez.⁴⁶ Ancak erkeğin üstünlüğü şeklinde zikredilen bu hususiyetlere çalışmasının muhtelif yerlerinde değindiği ve oralarda o üstünlükleri onayladığı görülür.

Mâtürîdî Bakara 2/228. ayetindeki derece üstünlüğünü, talâkta yetki, devlet yöneticiliği, kendisine itaat edilme, emir çıkarma, cihat görevi, mirastan fazla pay alma, velayet, şahitlik ve akli yetkinlik olarak açıklayanların olduğuna dikkat çeker ve burada da bu görüşlere itiraz etmez.⁴⁷ Bu çerçevede Mâtürîdî'nin, devlet başkanlığı dâhil üstünlük olarak zikredilen tüm hususları kabul ettiği söylenebilir. Zira Mâtürîdî temas ettiği görüşlerin arasında yanlış olarak gördüklerini eleştirmekten geri durmaz. Bu itibarla Mâtürîdî, mezkûr ayetlerde kadının devlet başkanı olamayacağını doğrudan tasrih etmese de zımnen o görüşte olduğu söylenebilir. Nitekim hadlerde kadının şahitlik yapamayacağını söyleyen Mâtürîdî'nin onları hadlerin uygulayıcısı olarak gördüğünü söylemek mümkün olmasa gerektir. Zira o, hadlerin uygulama işinin devlet yöneticilerine ait bir vazife olarak kabul eder.⁴⁸

Dolayısıyla Mâtürîdî'nin evlilik hayatındaki yöneticinin erkek olduğunu söylemesi, kadını akli ve dini eksik bir varlık olarak tanımlaması, hadlerde kadının şahitlik yapamayacağını belirtmesi ve tüm bunların yanında had cezalarını uygulama görevinin idarecilerin uhdesinde olduğunu ifade etmesi kadınların devlet başkanı olamayacağı görüşünde olduğunu gösteren argümanlar olarak değerlendirilmek mümkündür.

5. Kadının Şahitliği

Klasik dönem İslam geleneğinde kadının her alanda şahitlik yapamayacağı görüşü hâkimdir. Kadının şahitlik yapabileceği alanlarda ise iki kadın bir erkeğe eşit olduğu kabul edilir. Kadının şahitlik yapabileceği alanın neresi olduğu konusu da ihtilaflıdır. Buna göre âlimlerin büyük kısmı kadının sadece mali konularda şahitlik yapabileceğini kabul ederlerken, Hanefîler ise bu alanı daha da genişleterek kadının had ve kısas haricinde tüm alanlarda şahitlik yapabileceğini savunmuşlardır.⁴⁹

Kur'an'da kadının şahitliği müdayene ayeti olarak bilinen, " *وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ* / *Erkelerinizden iki şahit hazır edin. Eğer iki erkek bulunamazsa kendilerinden razı olacağınız bir erkek ve iki kadını şehit edinin.*" şeklindeki Bakara 2/282. ayetinde ele alınır. Bu ayetin tefsirinde bir erkeğe karşılık

⁴⁶ Mâtürîdî, *Te'vilât*, III, 158

⁴⁷ Bk. Mâtürîdî, *Te'vilât*, 2/163-164.

⁴⁸ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 3/71, 512.

⁴⁹ Bk. Sa'lebî, *el-Keşf*, 2/293; Beğavî, *Me'âlümü't-tenzîl*, 1/350; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, nşr. Hişâm Semîr el-Buhârî (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003), 3/391.

iki kadının şahitlik yapabileceği ifade edilir. Bazı müfessirler bu görüşlerini temellendirmede, “Kadının akli ve dini eksiktir.”⁵⁰ şeklindeki rivayeti de argüman olarak kullanmıştır.⁵¹

Mâtürîdî de kadının şahitliğini mezkûr ayette ele alır ve bu konuda mensubu bulunduğu mezhebin görüşünü savunur. Yani, kadının hadler ve kısâs dışındaki alanlarda şahitlik yapabileceği görüşünü benimser. Ancak kadının şahitlikte erkekle eşit olmadığını belirtir. Ona göre şahitlik görevi esasen erkeğe ait bir yükümlülüktür. Kadın, erkek bulunmadığında şahitlik yapabilir ve bunu ona vekâleten, ona bedel olarak yapar. O, bu sebeplerden ötürü kadının hadlerde ve kısasta şahitlik yapamayacağını söyler. Çünkü kadının hadlerde erkeğe bedel olamayacağını ileri sürer.⁵²

Mâtürîdî kadının hadlerde şahitlik yapamamasının bir sebebinin de kadının yaratılıştan yanılğan, gafil ve aklının ve dininin eksik olması olduğunu söyler. Kadının bu kusurlara sahip olmasını da “Kadınların akli kıt, dini eksiktir.” şeklindeki hadisle temellendirir.⁵³

Dolayısıyla Mâtürîdî’ye göre kadınların şahitliğe ilişkin yetkinlikleri asaleten değil, vekâletendir. Ayrıca akli ve dini eksiktir. Bu yüzden de hadlerde şahitlik yapma yetkinlikleri bulunmamaktadır. Hadlerin dışındaki konularda ise iki kişi olmaları kaydıyla şahitlik yapabilirler.

6. Aile Hayatında Kadın

a. Küçük Kızları Nikâhlama

Küçük kızların evlendirilebileceğine ilişkin klasik dönem İslâm geleneğindeki hâkim görüş, bunda bir sakınca olmadığı yönündedir. Hatta klasik dönemde küçük kızların evlendirilmesinin caiz olduğu konusunda nerdeyse bir icma bulunur. Nitekim İslam geleneğinde bu görüşe karşı duranların sadece Ebû Bekr el-Esamm (ö. 200/816), Osman b. Bettî (ö. 143/760 [?]) ve İbn Şübrüme (ö. 144/761) olduğu görülür.⁵⁴

Küçük kızların evlendirilebileceği konusu Kur’an’da genel olarak, “Adetten kesilmiş kadınlarımızın iddet süresi konusunda şüphemiz bulunuyorsa onların iddet süresi üç aydır. Hayız olduğunu görmemiş kadınların iddet süresi de aynıdır.” meâlindeki Talâk 65/4. ayetiyle temellendirilir. Bu çerçevede âlimler ayetteki, “واللاني لم يحضن/hayız-adet görmemiş kadınlar” ifadesini genel olarak çocuk yaşta evlenip dul kalmış, ancak hâlâ adet olmamış kız çocuklarının tekrar evlenebilmeleri için beklemeleri gereken

⁵⁰ Bk. Buhârî, “Hayz”, 6; Müslim, İmân, 79.

⁵¹ Bk. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, 2/508; Bikâ'i, *Nazmü'd-dürer*, 4/157; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 1/164.

⁵² Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 2/282.

⁵³ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 2/282.

⁵⁴ Bk. Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 2/346; Muhammed Mustafa eş-Şelebî, *Ahkâmu'l-usre fi'l-İslâm* (Beyrut: Dâru'l-Cam'iyye, 1983), 144-145.

iddetle alakalı olduğunu ifade ederler.⁵⁵ Ayetin nüzul sebebiyle ilgili olarak şu rivayete yer verilir: Ubey b. Ka' b Hz. Peygamber'e yaşlanmış olmaları sebebiyle adetten kesilmiş kadınlar ile yaşı küçük olması nedeniyle henüz adet görmeyen dullar ve hamile kalan kadınların iddeti hakkında bir soru sorar. Bunun üzerine bu ayet nazil olur.⁵⁶

Doğrudan küçük kızların nikâhlandırılabilmesine ilişkin argüman olarak değerlendirilen bu ayetin henüz âdet görmemiş küçük kızların talâkını da sahih kıldığı belirtilir.⁵⁷ Çünkü talâk, sahih bir nikâhın kabinde gerçekleşen bir olgudur. Dolayısıyla ayet küçük yaştaki kızların evlendirilebileceği hükmünü de içerir. Nitekim Hz. Peygamber'in altı yaşındaki Hz. Aişe ile evliliği de mezkûr hükmü destekleyen bir argüman olarak değerlendirilir.⁵⁸ Kaynaklarda Hz. Peygamber ile Hz. Aişe'nin evliliği dışında başka nikâh örneklerine de rastlanır. Kudâme b. Mezun'un İbn Zübeyr'in yeni doğan kızıyla,⁵⁹ Hz. Ömer'in Hz. Ali'nin küçük kızı Ümmü Gülsüm'le,⁶⁰ İbn Ömer'in Urve b. Zübeyr'in küçük kızıyla, Urve b. Zübeyr'in kardeşinin küçük oğlunun kız kardeşinin küçük kızıyla⁶¹ olan evlilikleri bu örneklerin arasında saymak mümkündür.⁶²

Çağdaş döneme gelindiğinde İslam'da küçük kızların evlendirilemeyeceği görüşü dillendirilmeye başlanır. Mâtürîdî'nin de bu evlilikleri onaylamadığı, çünkü evlilik yaşı olarak buluş yaşını dahi esas almadığı, rüşet yaşını esas aldığı ileri sürülür.⁶³

Bu konuyu Mâtürîdî de Talâk 65/4. ayetinde inceler. O, ayetin adetten kesilmiş kadınlar ile adet olduğunu henüz görmemiş küçük kızların iddet süresiyle alakalı olduğunu belirtir.⁶⁴ Dolayısıyla ayetteki, "واللاني لم يحضن/hayız görmemiş kadınlar" şeklindeki ifadeyi, henüz hayız olmamış küçük kızların beklemesi gereken iddet

⁵⁵ Bk. Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Ahmed Ferîd (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 3/372; Taberî, *Câmi' u'l-Beyân*, 23/452-453; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 5/351-352; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basît*, 21/510; Ebü'l-Hasen İmâdüddîn Ali b. Muhammed Kiyâ el-Herrâsî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, nşr. Komisyon, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983), 4/420-421; İbn Atıyye, *el-Muharrarü'l-vecîz*, 5/325; Begavî, *Me'âlümü't-tenzîl*, 8/152; Fahreddîn er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 30/35; Kurtubî, *el-Câmi'*, 18/162-163; Neseî, *Medârikü't-tenzîl*, 3/499.

⁵⁶ Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, 23/451; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 5/351; Herrâsî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 4/420; İbn Atıyye, *el-Muharrarü'l-vecîz*, 5/325; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 8/293.

⁵⁷ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 4/285.

⁵⁸ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 2/346.

⁵⁹ Bk. Ebü Abdillâh Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî 'alâ muhtasari'l-hurakî*, nşr. Abdullah b. Abdurrahmân el-Cibrîn (Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1993), 5/79.

⁶⁰ Bk. Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, *el-Câmi' u's-sağîr* (Pakistan: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, 1990), 173.

⁶¹ Bk. Ebü Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma' rife, 1989), 4/212.

⁶² Abdulkarim Zeydan, *el-Mufassal fî ahkâmi'l-mer'e ve'l-beytü'l-müslim fî ş-şer'ati'l-İslâmiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 6/390.

⁶³ Bk. Kutlu, "Maturidilik Günümüze Ne Söyler?", (Konuşma 8 Ocak 2018).

⁶⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 10/60.

süresiyle alakalı olduğunu kabul etmiş olur.⁶⁵ Bu itibarla küçük kızların evlendirilebileceğine cevaz verir.

Mâtürîdî küçük kızların evlendirilebileceği konusuna Nisâ 4/92. ayetinde de temas eder. Ayette küçük çocukların miras, nikâh ve talakla ilgili hükümlerinin büyüklerin hükümleriyle aynı olduğunu, dolayısıyla erkek ve kız çocuklarının evlilikle ilgili hükümlerinin büyükler gibi olduğunu ifade eder.⁶⁶

Keza Nisâ 4/127. ayetinde geçen, “*وَتَزَوَّجُونَ أَنْ تَنْكُحُوهُنَّ/nikâhlanmak istediğiniz*” şeklindeki ibareyi izah ettiği esnada da küçük kızların evlendirilebileceğini belirtir. Ona göre bu ayet, velilere küçük yaştaki yetim kızları evlendirme hakkının verildiğine işaret eder. Zira velilere öyle bir hak verilmeseydi, o kızları evlendirmiyor olmalarından dolayı kınanmalarının bir anlamı olmazdı. Ayrıca Mâtürîdî bu ayetteki yetim isminin küçük kızları ifade ettiğini vurgular.⁶⁷ Dolayısıyla ona göre evlendirilme hakkı verilen kızlar, büyük yetim kızlar değil, baliğ olmamış küçük yetim kızlardır.

Dolayısıyla Mâtürîdî küçük kızların evlendirilmesinde herhangi bir sakınca görmez ve bunu doğal ve normal uygulama olarak karşılar ve bu yaklaşımıyla klasik dönemdeki hâkim görüşü paylaşır.

b. Çok Karınlık

Klasik dönem İslam geleneğinde istisnasız tüm âlimlere göre İslam’da teaddüd-ü zevcât, yani çok karıyla evlenmek caizdir. Bu konuda aykırı bir görüşe de rastlanmaz. Bu mesele Kur’an’da, “*Eğer himayeniz altındaki yetimlerle evlenerek haklarını çiğnemekten korkuyorsanız beğendiğiniz başka kadınlardan ikişer, üçer, dörder kadınla nikâhlanabilirsiniz. Adaletli olmaktan endişe ederseniz bir kadınla nikâhlanın ya da sahip olduğunuz cariyelerle yetinin. Adaletten ayrılmamanız için en güzel yol budur.*” meâlindeki Nisâ 4/3. ayetiyle temellendirilir.⁶⁸

Mâtürîdî de bir erkeğin birden fazla kadınla evlenebileceğini ve ona bu hakkı Nisâ 4/3. ayetinin verdiği kabul eder. Ona göre ayette geçen, “*Adaletli davranmamaktan korkarsanız tek kadınla iktifa edin.*” meâlindeki ifade, hem erkeğe dört kadınla evlenme izni verdiği hem de adaletli davranmamasının buna engel olmadığına işaret etmektedir. Çünkü “*...adaletli davranmamaktan korkarsanız...*” ifadesi, erkeğin birden fazla kadınla evlenmesine dair bir hükümden değil, bir adabtan bahsetmektedir. Mâtürîdî’ye göre kocaların hanımlarına eziyet etmeleri

⁶⁵ Bk. Hanefi Şola, *İmâm Mâtürîdî’nin Din-Şeriat İlişkisi Bağlamında Toplumsal Düzen ve Hukuk ile İlgili Ayetlere Yaklaşımı* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 296-298.

⁶⁶ Mâtürîdî, *Te’vilât*, 3/321.

⁶⁷ Mâtürîdî, *Te’vilât*, 3/376. İmâm Mâtürîdî’nin küçük yetim kızlar ile büyük yetim kızlar hakkında yaptığı bu ayrımın Hanefilerin baliğ olmuş kızlar hakkındaki görüşlerine halel gelmemesiyle ilgilidir. Zira Hanefilere göre velilere baliğ olmuş kızları evlendirme hakkı verilmemiştir.

⁶⁸ Bk. Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 2/346-347; Begavî, *Me’âlümü’t-tenzîl*, 2/161-162; Herrâsî, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 2/319; Nesefî, *Medârikü’t-tenzîl*, 1/329; Ebü’l-Hasen Ali b. Muhammed, *Lübâbü’t-te’vil fi me’âni’t-tenzîl*, nşr. Abdusselam Muhammed Ali Şahin (Beyrut: Dâru’l-Kutubî’l-İlmiyye, 2004), 1/339; İbn Âdil, *el-Lübâb*, 6/164.

evliliklerine bir zarar vermez, kocaları günahkâr yapar.⁶⁹ O, adil olamama korkusunun çok kadınla evliliğe bir engel olmadığı konusunda ittifakın bulunduğunu söyler. Ayrıca ayette sözü edilen “korkunun” boyutunu bilmenin de imkânsız olduğunu belirtir. Ona göre kişiler ne kadar adil olursa olsunlar, bu korku tamamen ortadan kalkmaz. Ayrıca dini ilgilendiren konularda zaten kişinin korku ile ümit arasında bulunması gerekir.⁷⁰

Bir erkeğin en çok dört hür kadınla evlenebileceğini belirten Mâtürîdî, buna karşılık istediği kadar cariyeyle mülk edinebileceğini ve bu cariyelerden dilediğiyle cinsel ilişkiye girebileceğini ifade eder.⁷¹

Görüldüğü üzere Mâtürîdî, bir erkeğin dörtten fazla olmamak kaydıyla birden fazla hür kadınla evlenmesinde bir sakınca görmemektedir. Dolayısıyla taaddüd-i zevcât konusundaki bu görüşü İslâm geleneğindeki hâkim görüşle örtüşmektedir.

c. Aile Hayatında Kadının Konumu

Klasik dönem İslam geleneğinde aile hayatında erkek amir, kadın ise kocasının meşru isteklerine itaat etmesi gereken bir memur konumundadır. Bu görüş Kur'an'da Bakara 2/228 ile Nisâ 4/34. ayetlerinin bağlamında ele alındığı müşahede edilir. Bakara 2/228. ayette yer alan, “*Erkeğin kadın üzerinde derece üstünlüğü vardır.*” meâlindeki ifade İbn Zeyd tarafından erkeğin amir, kadının ona itaat etmesi gereken bir memur olarak açıklandığı görülür.⁷² İbnü'l-Arabî mezkûr ayetteki derece üstünlüğünün kapsamında kocanın karısı üzerinde amir olmasının da bulunduğunu ifade eder. Bu itibarla da kadının kocasına itaat etmesinin vacip olduğunu vurgular.⁷³

“*Erkekler kadınlar üzerinde kavvâmdir.*” şeklindeki Nisâ 4/34. ayette erkeğin kadının amiri, büyüğü, yöneticisi ve terbiyecisi olduğu, onu evinde tutan, dışarı çıkmasına engel olan kişi olduğu, kadının günahı emretmedikçe kocasına itaat etmesi gerektiği üzerinde durulur.⁷⁴ Bu ayet bağlamında mehir ve nafaka sorumluluğunun erkeğe yüklenmesi onun üstünlüğünden dolayı olduğu, bu yüzden Allah'ın erkekleri kadınların üzerine yönetici, işlerini yürütücüsü yaptığı belirtilir. Yine İbn Abbâs, “Allah erkeği kadın üzerine amir kılmıştır. Kadınlar, Allah'ın itaat etmelerini emrettiği hususlarda kocalarına itaat etmek durumundadırlar.”, Dehhâk, “Erkek kadının yöneticisidir. Ona Allah'a itaat etmeyi emreder ve kadın bu emirleri yerine getirmemek için ayak dirediğinde karısını dövme hakkı vardır.”, Süddî ise “Erkek kadının yöneticisi ve terbiye edicisi kılınmıştır.” demişlerdir.⁷⁵

⁶⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 3/12-14.

⁷⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 3/14-15.

⁷¹ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 3/14. Konuyla ilgili daha fazla bilgi için bk. Şola, *İmâm Mâtürîdî'nin Toplumsal Düzen ve Hukuk ile İlgili Ayetlere Yaklaşımı*, 272-276.

⁷² Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 4/534.

⁷³ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1/257, 530.

⁷⁴ Bk. Herrâsî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 2/449; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, 4/20-21; Kurtubî, *el-Câmi'*, 5/169.

⁷⁵ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 8/290-291.

Klasik dönemde kadın ve kocanın birbirleri üzerindeki hakkıyla ilgili genel anlayışa gelince, kadının kocasına karşı sorumlulukları şunlar olduğu belirtilir: (i) Düşük yapmamaya çalışmak, (ii) ona itaat etmek, (iii) ona isyan etmemek, (iv) kocasının sevmediklerini evine almamak, (v) onun malını korumak ve ondan izinsiz sadaka dahi vermemek. Buna mukabil kadının kocasının üzerindeki hakları ise şunlardır: (i) Onlarla iyi geçinmek, (ii) onları ya iyilikle tutmak ya da güzellikle bırakmak/boşamak, (iii) nafakalarını vermek yani, yeme, içme ve giyinmeyle ilgili ihtiyaçlarını karşılamak, (iv) mehirlerini tamamen vermek, (v) geçimsiz olmasının yanında başka bir kadınla evlenmek istediğinde kadından vermiş olduğu mehri geri istememek.⁷⁶

Mâtürîdî Bakara 2/228. ayetinde söz edilen derece üstünlüğü hakkında yer verdiği görüşlerden biri kocanın amir olduğu, kadının ise ona itaatkâr olması gerektiği şeklindedir. Nisâ 4/34. ayetinde geçen kavvâmlığı izah ederken de onun İbn Abbâs'a atfen erkeğin yönetici ve kadının da ona itaat etmesi hakkında olabileceğini ifade eder. Keza ayetin nüzul sebebiyle ilgili verdiği rivayette de kocanın kadının terbiye edicisi olarak ele alındığı görülür.⁷⁷ Dolayısıyla bu iki ayetteki izahlarında aile hayatında erkeği amir, kadını ise ona itaat etmesi gereken bir memur mesabesinde gördüğü söylenebilir.

Kadının kocasına itaatiyle ilgili olarak Mâtürîdî, "*Meleklerle, 'Âdem'e secde edin' dediğimizde İblîs dışındakiler derhal secde ettiler.*" meâlindeki Bakara 2/34. ayetinin tefsirinde, "*Şayet bir insanın diğer birine secde etmesi helal olsaydı, kadına kocasına secde etmesini emrederdim.*" şeklindeki Hz. Aişe tarafından nakledilen bir rivayete yer verir ve mezkûr ayetin de bu rivayetle neshedildiğini söyler.⁷⁸ Buna göre Mâtürîdî, şayet helal olsaydı kadının kocasına secde etmesi emredilecekti, görüşüne sahiptir. Dolayısıyla Mâtürîdî açısından aile hayatında koca amir, kadının ise ona itaat etmesi gereken memur olduğunu söylemek mümkündür.

Mâtürîdî karı ve kocanın birbirine karşı hak ve sorumluluklarına da değinir ve kadının kocası üzerindeki haklarının şunlar olduğunu söyler: (i) Mehrini vermek ve geçimini sağlamak, (ii) ya iyilikle tutmak ya da güzellikle boşamak, (iii) kadının dini hayatını sürdürmesini sağlamak için ev dışındaki ihtiyaçlarını temin etmek ve onu cehennem ateşinden koruyacak tedbirleri almak.

Kocanın karısının üzerindeki hakları ise şunlardır: (i) Kadının kendisini kocasına cömertçe sunması ve yatağına onun dışında hiç kimseyi almamasıdır ki bu yukardaki ilk maddenin karşılığıdır. (ii) Kocasını memnun edecek bir şekilde vefakâr olmalı ve ona karşı davranış ve konuşmaları saygı çerçevesinde olmalıdır. Bu da yukardaki maddelerden ikinci maddenin karşılığıdır. (iii) Kocasının hoşlanmadığı, canını sıkıp öfkelenmesine sebep olduğu şeylerden uzak durmalıdır. Ayrıca ona

⁷⁶ Bk. Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 2/68-69.

⁷⁷ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 3/158.

⁷⁸ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 1/420.

hizmet etmeli, dini hayatının devamını sağlayacak aile içi işleri düzene koymalıdır. Bu da üçüncü maddeye karşılık gelir.⁷⁹

Dolayısıyla Mâtürîdî'nin aile hayatında kadının konumu, kocasına karşı hak ve sorumlulukları hakkındaki görüşleri, klasik dönemdeki genel görüşlerle büyük oranda örtüşmektedir.

d. Kadının Dövülmesi Meselesi

Klasik dönem İslam geleneğindeki hâkim anlayışa göre İslam'da kadını terbiye etme yolları arasında dayak da bulunur ve bunun bizzat Kur'an tarafından vaz edildiği kabul edilir. Kur'an'da kadına dayak atılabileceğine konu olan ayet, "Nüşuzundan endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün/نُشُوزَ تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ" şeklindeki Nisâ 4/34. ayettir. Genel yorum, kadının "نُشُوزَ"/nüşûz'u halinde, ona önce öğütte bulunulması, ardından yatakların ayrılması ve bunların işe yaramaması halinde ise "وَاضْرِبُوهُنَّ"/onların darb edilmesi, yani hafifçe dövülmesi şeklindedir.⁸⁰ Ayette, "yükseklik, yerin yüksek kısmı, yükselmek, zuhur etmek" gibi anlamlara gelen "نُشُوزَ"/nüşûz"⁸¹ ve "vurmak, çarpmak, atmak, geçmek, dikmek" vb. anlamlara gelen "ضرب/darb"⁸² ifadeleri öne çıkmaktadır.

İslam tefsir geleneğinde nüşûz ifadesinin genel olarak, "kadının kocasına isyankâr olması, kibirli davranması, kin beslemesi, ondan yüz çevirmesi, cinsel isteklerini yerine getirmemesi, ona karşı davranışlarını değiştirmesi, ondan hoşlanmaması, onunla aynı meskende oturmaktan imtina edip onun istemediği yerde ikamet etmesi, iffetine yakışmayacak davranışlarda bulunması" gibi anlamlara geldiği görülür.⁸³ Kocalara da nüşûz sahibi hanımlarını terbiye etme hakkı verildiği belirtilir. Terbiye ise ayette üç farklı biçimde işleyen bir süreci ifade eder. Süreç öğütlerle başlar, yatakları ayırmakla devam eder ve bu iki davranış sonuç vermezse, darb/dayak, yani fiziksel şiddet devreye girer ve onunla son bulur. Çünkü bu noktada kadını islah edecek ve kocanın haklarına gözetmesini sağlayacak tek çarenin darb olduğu, darbin/dayağın da yaralama, kemik kırma, vücutta iz bırakma ile sonuçlanmaması gerektiği belirtilir.⁸⁴ Dolayısıyla klasik dönem müfessirlerinin kadının gerektiğinde dövülebileceği, yani kendisine şiddet uygulanabileceği görüşünde oldukları ve bunu da doğal bir davranış olarak gördükleri söylenebilir.

⁷⁹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 2/164.

⁸⁰ Sa'lebî, *el-Keşf*, 3/303; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basît*, 6/490-492; Beğavî, *Me'âlümü't-tenzîl*, 2/208; Neseî, *Medârikü't-tenzîl*, 1/355.

⁸¹ Bk. Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed, *Mu'cemü mekâyisi'l-lüğa*, thk. Abdusselam Muhammed Hârûn (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979), 5/430-431; Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 5/417-718.

⁸² Bk. İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-lüğa*, 3/397-399; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 1/543-555.

⁸³ Bk. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 8/299-300; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basît*, 6/489-490; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 2/75; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, 4/23-24; Neseî, *Medârikü't-tenzîl*, 1/355; Hâzin, *Lübâbü't-te'vil*, I, 370.

⁸⁴ Bk. Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 3/148-152; Herrâsî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 2/450; Kurtubî, *el-Câmi'*, 5/172.

Çağdaş döneme gelindiğinde, özellikle son yirmi veya otuz yıllık süreçte ayette yer alan nüşûz ve darb ifadelerinin farklı şekilde yorumlandığı görülür.⁸⁵ Bu çerçevede nüşûz, “iffetsizlik; karşı çıkıp cefa verme, sadakatsizlik ve iffetsizlik” manalarına; darb ise “cezalandırma; onları çıkarma, onlarla cinsel ilişki kurma; evden çıkarma, buldukları yerden başka bir yere gönderme” gibi dayakla alakasız anlamlara geldiği ileri sürülür.⁸⁶ Bu çerçevede Mâtürîdî’nin de darb ifadesini, bulunan mekândan uzaklaşmak yani kadının veya erkeğin evden süreli-sınırlı olarak ayrılması, sakinleşme, düşünme fırsatı, süresi şeklinde değerlendirdiği iddia edilir.⁸⁷

Mâtürîdî söz konusu ayette Allah’ın kadına kocasına isyan etmesini yasakladığına ve bedeni konusunda ona itaat etmesini emrettiğini belirtir. Buna mukabil erkeğe de karısıyla güzel geçinmesini buyurduğunu ifade eder. Kadının kocasının çağrularına itaat etmesi ve onun bulunmadığı zamanlarda başkalarına karşı iffetini koruması gerektiğini söyler. Bunu da “Kocanın, karısı üzerindeki hakkı, atın eğeri üzerinde bile olsa, çağırıldığı zaman ona itaat etmesidir.”⁸⁸ şeklinde rivayetle temellendirir.⁸⁹ Dolayısıyla Mâtürîdî’ye göre nüşûz, erkeğin cinsel ilişki isteğine karşı çıkması anlamına geldiği söylenebilir.

Mâtürîdî mezkûr ayete istinaden erkeğin nüşûz sahibi kadını öncelikle Allah’ın kitabıyla vaaz ve nasihatte bulunması gerektiğini belirtir. Kadının nasihat sonucunda erkeğe itaat edip yatağına girerse sorun biter. Ancak nasihat fayda vermediyse kadını yatağında yalnız bırakması gerektiğini belirtir. Mâtürîdî, ayette terk anlamından kullanılan, “هجران” kelimesinin erkeğin karısıyla cinsel ilişkide bulunmaması, onu kucaklamaması ve ona sırtını dönmesi anlamına geldiğini belirtir. Kadın bu uygulama sonucunda kocasına itaat ederse sorun yine bitmiş olacaktır. Fakat kadın içinde bulunduğu hali sürdürmeye devam ederse, kocanın onu yaralamayacak ve kemiklerini kırmayacak şekilde dövmesinin helal olduğunu ifade eder. Kadın dayakla da ıslah olmazsa geriye onu boşaması ya da işi hâkime taşınması gerektiğini ifade eder.⁹⁰

Mâtürîdî bu ayette Allah’ın kadınları terbiye etme görevini devlet yöneticilerine değil, kocalarına tevdi ettiğini ifade eder. Çünkü kadınların devlet yöneticileri tarafından dövülmesi veya hapse atılması hoş bir davranış olmadığını belirtir. Ayrıca kadının gizli bir şekilde terbiye edilmesi gerektiğine dikkat çeker. Bu kapsamda, “Onlara ısınup kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O’nun kanıtlarındandır.” meâlindeki Ra’d 13/41. ayetine

⁸⁵ Bk. Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an* (İstanbul: Düşün, 2012), 157; Caner Taslaman – Feryal Taslaman, *İslam ve Kadın* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2019), 97-103.

⁸⁶ Bk. Ömer Özsoy, *Kur’an ve Tarihsellik Yazıları* (Ankara: Otto, 2015), 165-182.

⁸⁷ Bk. Oral, “Mâtürîdî’de Kadın Algısı”, 20.

⁸⁸ Bk. İbn Mâce, “Nikâh”, 4.

⁸⁹ Mâtürîdî, *Te’vîlât*, 3/160-161.

⁹⁰ Mâtürîdî, *Te’vîlât*, 3/161.

uygun olarak kadının terbiye edilmesinin aile arasında çözülmesini irade etmiş olduğunu belirtir.⁹¹

Kadının dövülebileceğine cevaz veren Mâtürîdî, darbın/dövmenin mahiyetine ilişkin bilgilere de yer verir. Bu çerçevede dövmenin kadını yaralamayacak şekilde olması gerektiğini ifade eder. Bu görüşünü de şu rivayetlerle temellendirir: "Kamçıyı bir yere as yahut aile fertlerinin görebileceği bir yere koy, ama hanımını onunla dövme." Bunun üzerine, 'Peki onu ne ile dövelim diye soruldu?', Buyurdu ki, 'Nalinlerle yaralamayacak şekilde...'⁹² "Kadınlar hakkında Allah'tan korkun, zira siz onları Allah'ın emaneti olarak aldınız, Allah'ın izniyle onların namuslarını helal edindiniz. Sizin, kadınlar üzerindeki hakkınız, evinize yabancı erkeklere sokmamalarıdır. Eğer bunu yaparlarsa onları, yaralamayacak şekilde dövünüz..."⁹³

Görüldüğü üzere Mâtürîdî de Nisâ 4/34. ayetini kadınların terbiye edilmesiyle alakalı görmekte ve bu yolların arasında dayağın bulunduğunu da kabul etmektedir. Dolayısıyla onun bu konudaki görüşünün klasik dönem âlimlerinin görüşleriyle örtüştüğünü ve çağdaş dönemde onun üzerinden dile getirilen iddianın onun görüşüyle ilgisinin bulunmadığı görülür.

7. Kadının Talâk Yetkisi

"Nikâh akdinin talâkı ifade eden lafızlar vesilesiyle hemen ya da ileri bir vakitte nihayete erdirilmesidir."⁹⁴ şeklinde tanımlanan talâk Râgıb el-İsfahânî tarafından şöyle açıklanır: "Sözlükte "bağı çözmek ve boşaltmak" anlamına gelen "talâk" kelimesi istiâre vasıtasıyla kadının nikâh bağından kurtulması manasına dönüşmüştür."⁹⁵

Talâk kelimesi, Kur'an'da on kez fiil şeklinde erkeklere hitap eder. Rivayetlerde ise, "انما الطلاق لمن أخذ بالساق/Talâk sadece bacağı tutana aittir."⁹⁶ şeklinde buyurularak boşanmanın kocaya ait bir yetki olduğu belirtilir. Mezkûr ayet ve hadislerden hareketle klasik dönemdeki tüm fakihler ile çağdaş dönemdeki âlim ve araştırmacıların önemli kısmı, talâk yetkisinin erkeğe verildiğini söyler.⁹⁷

Âlimler talâkta yetkilinin erkek olduğuna ilişkin Kur'an'da genellikle "*Ancak erkeklerin kadınlara göre bir derece daha üstünlükleri vardır.*" meâlindeki Bakara 2/228. ayeti ile *Erkekler kadınların yöneticisidir.*" meâlindeki Nisâ 4/34. ayeti delil olarak

⁹¹ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 3/162-163.

⁹² Mâtürîdî bu ifadenin, kadında iz bırakmama ve onu çirkinleştirmeme anlamına geldiğini söyler.

⁹³ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 3/164.

⁹⁴ Zeydan, *el-Mufasssal*, 7/347.

⁹⁵ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî ğarîbi'l-Kur'ân* (Kahire: el-Mektebetu't-Tevfikîyye, ts.), 309.

⁹⁶ İbn Mâce, "Talâk" 31; Dârekutnî, *Sünen*, V, 67-68.

⁹⁷ Bk. Muhammed b. el-Hasen Şeybânî, *el-Asl*, thk. Muhammed Boynuhalın (Beirut: Dâru İbn Hazm, 2012), 4/381; Serahsî, *el-Mebsût*, 6/2-3; Zeydan, *el-Mufasssal*, 7/360.

kullanırlar. Erkeğin derece üstünlüğü ve kavvamlığı çerçevesinde talâkta yetkinin erkeğe ait olduğunu savunurlar.⁹⁸

Mâtürîdî de talâkta yetkili olarak erkeği görür. Bu konudaki görüşünü talâkla ilgili ayetlerdeki genel açıklamalarında görmek mümkün olmakla birlikte, “ وَأَنْ تَعْفُوا ” وَفَرَنْ فِي Affetmeniz takvaya daha yakındır.” şeklindeki Bakara 2/237. ayetinde doğrudan ikrar eder. Zira ayetteki muhatapların kocalar olduğunu belirtir. Çünkü ona göre koca yüklendiği görevi yerine getirmek veya Allah’a muhalefet etmemek konusunda kadından daha fazla dikkatli olduğundan hanımlarını boşama veya boşamama yetkisi kocaya verilmiştir.⁹⁹ Keza Bakara 2/228. ayetinde kadınların kocalar üzerindeki haklarından bahsederken kadının erkek üzerindeki bir hakkının da erkeğin onu güzellikle ya yanında tutması ya da boşaması olduğunu vurgular.¹⁰⁰

Görüldüğü üzere Mâtürîdî talâk konusunda yetkili olarak erkeği gördüğü, bu konuda kadının bir hak sahibi olarak görmediği anlaşılır. Dolayısıyla bu konudaki görüşleri de klasik dönemdeki hâkim görüşle örtüşür.

8. Evden Çıkmak ve Tesettür

İslam geleneğindeki yaygın anlayışa göre kadın mecbur kalmadıkça veya ihtiyaç olmadıkça evinden dışarı çıkmaması gerekir. Bu görüş de genel olarak, “ Evlerinizde oturun ve daha önce câhiliye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmayın/ وَفَرَنْ فِي ” şeklindeki Ahzâb 33/33. ayetiyle temellendirilir.¹⁰¹ Bu çerçevede “ Evlerinizde oturun/ وَفَرَنْ فِي ” ve “ açılıp saçılmayın ” şeklindeki ifadelerde sözü edilen hükümlerin, tüm Müslüman kadınlar için geçerli olduğu savunulur ve Müslüman kadının mecbur kalmadıkça evinde oturması gerektiği ifade edilir.¹⁰² Bu ayetin izahı esnasında şu rivayete de dikkat çekilir: “Sevde b. Zem’a’ya, “kardeşlerin gibi sende evden çıkmaz mısın?” diye sorduklarında, “Vallahi haccımı eda ettim, umremi yaptım. Sonra Allah evimde oturmamı emretti. Allah’a yemin ederim ki ölünceye kadar evden çıkmayacağım” dedi. Cenazesi çıkıncaya kadar da evini terketmedi.”¹⁰³

Ayette yer alan, “ وَفَرَنْ فِي ” ifadesi izahında ilk dönem müfessirlerinin “Kadın bir topluluğun önünde yürür giderdi. İşte cahiliye dönemi kadınlarının teberrücü budur.”, “Cahiliye döneminde kadınlar yürürlerken işveli, cilveli ve bir eda ile yürürlerdi. Bu ayetle Allah kadınların böyle yürümelerini

⁹⁸ Sem’ânî, *Tefsîru’l-Kur’ân*, 1/230; Begavî, *Me’âlimü’t-tenzîl*, 1/269; İbn Atıyye, *el-Muharrarü’l-vecîz*, 1/306; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, 1/261; Fahreddîn er-Râzî, *et-Tefsîru’l-kebîr*, 6/102.

⁹⁹ Mâtürîdî, *Te’vîlât*, 2/206.

¹⁰⁰ Mâtürîdî, *Te’vîlât*, 2/163-164. Konuyla ilgili daha fazla bilgi için bk. Şola, *İmâm Mâtürîdî’nin Toplumsal Düzen ve Hukuk ile İlgili Ayetlere Yaklaşımı*, 309-310.

¹⁰¹ Bk. Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 5/229-230; Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes’ûd el-Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi’ fi tertîbi’ş-şerâi’*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1986), 1/275.

¹⁰² Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 5/229-230; İbnü’l-Arabî, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 3/568-569; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, 6/379; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-azîm*, 11/150-151.

¹⁰³ Bk. Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 5/230; Herrâsî, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 4/347.

yaptıklarına muhalefet ettiği belirtilir. Zira cahiliye dönemi kadınlarının başlarını örterken boyun, göğüs ve saçlarının uç kısımlarını açık bıraktıkları ifade edilir. Bu ayette söz konusu ifadelerle Müslüman kadınların boyun, göğüs ve gerdanlıklarını örtmeleri de emredilmiştir.¹⁰⁷

Yukarıda yapılan izahlara göre klasik dönem âlimlerinin (hür) kadın evinden çıktığında veya yabancı erkeklerin olduğu bir ortamda bulunduğu başını ve bedenini örtmesi gerektiği görüşünde oldukları söylenebilir.

Mâtürîdî, *“Evlerinizde oturun ve daha önce câhiliye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmayın.”*, meâlindeki Ahzâb 33/33. ayetindeki *“evlerinizde oturun”* kısmını açıklarken *“oturun”* anlamına gelen *“وَقُرْنُ”/vekarne* ifadesinin hem fethalı hem de kesralı okunabileceğini belirtir.¹⁰⁸

Mâtürîdî mezkûr ayette Hz. Peygamber’in eşlerine evlerinde oturmaları, güzelliklerini örtüp kapatmaları ve bunların üzerine dış elbiselerini de (cilbab) örtmelerinin emredildiğini ifade eder ve ayetin diğer Müslüman hanımları kapsayıp kapsamadığına dair herhangi bir kayıt düşmez. Ayette geçen, *“teberrüc”*ün, güzelliklerini gösterecek şekilde dışarı çıkma anlamına gelebileceğini belirtir ve bu ayette peygamberin eşlerinin haricinde diğer Müslüman kadınların evlerinde oturması veya dışarı çıkıp çıkamayacağı konusuna temas etmez.¹⁰⁹

“Ey peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, dış giysilerini üzerlerine örtsünler...” meâlindeki Ahzâb 33/59. ayette ise Mâtürîdî, hür kadınların ihtiyaçlarını karşılamak için dışarı çıkmalarına ruhsat verildiğini söyler. Ona göre kadınlara evden dışarı çıkmalarına cevaz verilmeseydi cilbab giymeleri emredilmez, dışarı çıkmaları hepten yasaklanırdı. Ayrıca Mâtürîdî dışarı çıkma konusunda ruhsat verildiğini, bunun da kadının sadece ihtiyaç halinde dışarı çıkabileceğini göstermekte olduğunu söyler.¹¹⁰

Bakara 2/228. ayetinin tefsirinde *“kadının ev dışındaki ihtiyaçlarını, dini hayatını sürdürmesini sağlayacak ve kendisini cehennem ateşinden koruyacak tedbirleri almak kadının erkeğin üzerindeki haklarındanır”*, şeklindeki ifadeleri de kadının sadece ihtiyaç halinde dışarı çıkabileceğini gösterir.¹¹¹ Dolayısıyla Mâtürîdî de diğer klasik dönem âlimler gibi kadınların ihtiyaç olmadıkça evlerinde kalmaları ve dışarı çıkmamaları gerektiği düşüncesinde olduğu söylenebilir.

Mâtürîdî de tesettür konusunu Ahzâb 33/59’daki cilbâb, Nûr 24/31’deki himâr ifadelerinin çerçevesinde ele alınır. Mâtürîdî, *“Ey peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, dış giysilerini üzerlerine bürünsünler.”* meâlindeki Ahzâb 33/59. ayetini izah ederken, ayette geçen, *“جَلِبَاب”* kelimesi hakkında farklı görüşlerin

¹⁰⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, 10/218; Kurtubî, *el-Câmi'*, 12/230.

¹⁰⁸ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 8/381.

¹⁰⁹ Bk. Mâtürîdî, *Te'vilât*, 8/381.

¹¹⁰ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 8/415.

¹¹¹ Bk. Mâtürîdî, *Te'vilât*, 2/164.

bulduğuna dikkat çeker ve bu kelimenin himâr/başörtünün üstüne giyilen örtü anlamına geldiğini ifade eder. Ona göre bu ayette kadınların yabancıların yanında zînet yerlerini örtmeleri emredilmektedir. Ancak bu emir hür kadınlar için geçerlidir. Çünkü bununla hür kadınların cariyelerden ayırt edilmesi irade edilmiştir. Bu görüşünü teyit etmek için de "Bir cariyeye cîlbâb giyerek Hz. Ömer'in yanından geçmiş, bunu fark eden Hz. Ömer'in onu kamçıyla dövmüş ve ona, "cîlbabı çıkart, kendini hür kadınlara benzetme" demiştir." şeklindeki rivayete yer verir.¹¹²

Mâtürîdî tesettür konusunda diğer ayette yer alan "zînet" ve "himâr" ifadeleri üzerinde de durur. Ayette yer alan "zînet" ve "açıkta kalan yerlerden başka" ifadeleri etrafında kadının el ve ayakları dışında tüm vücudunu kapatması gerektiğini belirtir. Fakat genç ve alımlı kızların erkeklerin şehvetini kabartıp fitneye sebebiyet verme endişesi bulunduğu erkekler karşı yüzlerini kapatmalarının daha şık ve güzel olacağını vurgular. Buna mukabil böylesi özellikleri taşımayan kadınların yüz ve ellerini örtmelerinde bir zorunluluk bulunmadığını ifade eder.¹¹³

Mâtürîdî Nisâ Nûr 24/31 ayette geçen, "Başörtülerini/himârlarını göğüs ve gerdanlarını kapatacak şekilde örtsünler." meâlindeki ifadeyi açıklarken Hz. Aişe'den nakledilen şu rivayete yer verir: "Kadınlar bu ayet nazil olunca izarlarını alıp eklenti yerlerinden bölerek başlarına örtmeye (فاختمن بها) başladılar." İbn Abbas'ın bu ayetle ilgili şu ifadelerine yer verir: "Bu ayet inmeden önce kadınlar başörtülerini Nebatlılar'ın yaptığı gibi arkalarına sarkıttırlardı. Bu ayet nazil olunca başörtülerini gerdan ve göğüslerin üzerini örtecek şekilde bağladılar."¹¹⁴ Buna göre Mâtürîdî'ye göre himârın kadının başından başlayarak göğüs ve gerdanlıklara kadar sarkıtıldığı örtü anlamına geldiğini söylemek mümkündür.

Tüm izahlara göre Mâtürîdî de diğer klasik dönem âlimleri gibi kadının ihtiyaç olmaması halinde evden çıkmaması gerektiği, dışarı çıktığında da el ve yüzü dışında tüm bedenini örtmesi gerektiği görüşündedir. Bu itibarla kadının dışarı çıkması ve tesettür konularında Mâtürîdî'nin görüşüyle diğer klasik dönem âlimlerinin görüşü arasında önemli bir fark görülmez.

9. Kadının Mirastaki Payı

"Bir şeyin bir kişi veya topluluktan ötekine geçmesi, tevarüs edilen, başkasından kalan" manasında kullanıla mîrâs,¹¹⁵ literatürde "vefat edenlerin (mûris) mal varlığının durumunu tanzim eden kaideler bütünü" olarak tanımlanır.¹¹⁶

¹¹² Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 8/414.

¹¹³ Bk. Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 7/544-547.

¹¹⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 7/550-551.

¹¹⁵ Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh*, thk. Ahmed Abdulgaffur Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987), 1/250.

¹¹⁶ Bk. Hamza Aktan, "Miras", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2005), 30/143.

Klasik dönem İslam miras hukukunda miras bırakan öldüğünde ve arkasında “kız çocukla erkek çocuk”¹¹⁷ veya “kız kardeşle erkek kardeş”¹¹⁸ veya “çocukları olmaksızın anne ve babasını”¹¹⁹ bıraktığında terekeden erkek mirasçı iki kadın hissesi kadar alır. Bu itibarla İslam miras hukukunda genel ilke tereke, erkeğin lehinde ikili birli bir taksimle gerçekleşir. Bu kapsamda müfessirlerin kâhîr ekseriyeti, câhiliye döneminde kadınlara mirastan hiçbir pay verilmediğini, Arapların mirası sadece erkeklere ait bir hak olarak gördüklerini belirtirler. Mezkûr ayetler nazil olduktan sonra kadınlara da mirastan pay vermeye başlandığı ifade edilir.¹²⁰

Mâtürîdî de müfessirlerin büyük çoğunluğu tarafından dile getirilen “câhiliye döneminde kadınlara mirastan hiçbir pay verilmezdi” şeklindeki görüşü tekrarlar. Bu hususa Nisâ 4/7. ayetinin tefsirinde ele alan Mâtürîdî, câhiliye döneminde ölen kişinin kadın ve küçük çocukları mirastan bir pay alamaması üzerine nazil olduğu ihtimalinden bahseder.¹²¹ Keza Nisâ 4/11. ayetinin tefsirinde de müfessirlerin câhiliye döneminde kadınların mirastan pay almadıklarına ilişkin görüşlerine yer verir ve bu görüşlere de karşı herhangi kayda yer vermez.¹²² Dolayısıyla Mâtürîdî câhiliye döneminde kadınlara mirastan pay verilmezken bu ayetlerle birlikte onlara da ikili birli şeklinde mirastan pay vermeye başlandığı görüşünde olduğu anlaşılır.

Tüm açıklamalara göre hem klasik dönem âlimlerine hem de Mâtürîdî'ye göre asahab-ı ferâiz içinde yer alan kadınların mirastan erkeğin aldığı yarısını alırlar. Dolayısıyla hem klasik dönem âlimleri hem de Mâtürîdî açısından miras konusunda kadın ile erkek arasında bir eşitlik bulunduğu söz etmek mümkün görünmez.

Üstelik Mâtürîdî bu taksimin dönemselsel değil, ila nihaye geçerli bir hüküm olarak algılar. Bu hususta Mâtürîdî “فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ” şeklindeki ifadeyi izah ederken Allah'ın söz konusu hisseleri fariza olarak isimlendirmesini, mirâs hisselerin miktarlarının hakkında beşerin tasarrufunda değil, doğrudan Allah tarafından belirlenmiş olmasıyla açıklar. Bunu da beşerin bu mallarda faydalanma hakkının bulunduğu, ancak bunların gerçek mülkiyetinin kendilerinde değil Allah'ta olmasıyla gerekçelendirir. Zira malların gerçek sahibi olan Allah'ın kime ne kadar hisse vereceğini belirleme hakkının O'na ait olduğunu ifade eder.¹²³

¹¹⁷ “Allah size, çocuklarınız hakkında erkeğe, iki kadın payı kadar (vermenizi) emreder.” en-Nisâ, 4/11.

¹¹⁸ “...Eğer erkeklî kadınlı daha fazla kardeş varsa, erkeğin hakkı iki kadın payı kadardır...” en-Nisâ 4/176.

¹¹⁹ “...Eğer çocuğu yok da ana-babası ona vâris olmuşlarsa anasının hakkı üçte birdir...” en-Nisâ 4/11.

¹²⁰ Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, 7/31; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 3/2; Begavî, *Me'âlimü't-tenzil*, 2/172; İbn Atiyye, *el-Muharrarü'l-vecîz*, 2/15; Herrâsî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 2/337.

¹²¹ Mâtürîdî, *Mâtürîdî*, *Te'vilât*, 3/28.

¹²² Mâtürîdî, *Te'vilât*, 3/37.

¹²³ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 3/56. Konuyla ilgili daha fazla bilgi için bk. Şola, *İmâm Mâtürîdî'nin Toplumsal Düzen ve Hukuk ile İlgili Ayetlere Yaklaşımı*, 339-350.

Dolayısıyla Mâtürîdî'nin mirâs taksimindeki yaklaşımının klasik dönem müfessir ve fakihlerle aynı doğrultuda olduğunu, toplumsal değişimin miras üzerinde etki edeceği görüşünde olmadığını söylemek mümkündür.

10. Kadının Din Seçimi

Kadının din seçimindeki iradesine ilişkin Mâtürîdî'nin söyledikleri oldukça ilginçtir. Şöyle ki o, kadının din seçinde kendi özgür iradesine göre hareket etmediğini belirtir. Ona göre kadın din seçiminde maiyetinde bulunduğu erkeklere tabi olmakta ve onları taklit etmektedir. Mâtürîdî bu yaklaşımını tefsirinin muhtelif yerlerinde defaten de tekrarlar. İlk olarak "...Şundan da emin olun ki imanlı bir köle, sizin hoşunuza gitse bile müşrik bir hür kişiden daha iyidir. Onlar insanları ateşe çağırırlar..." meâlindeki Bakara 2/221. ayetinde yer alan, "Onlar insanları ateşe çağırırlar" kısmını açıklarken ele alır. O, ayetin bu kısmının Müslüman olmayan erkekler için umum ifade ettiğini belirtir. Çünkü insanlar arasındaki yaygın örfte iyi veya kötüye çağrı yapanların kadınlar değil erkekler olduğunu, bu noktada kadınların erkeklere tabi olduklarını belirtir ve bu özelliğin Ehl-i Kitap olsun olmasın tüm erkeklerde eşit şekilde bulunduğunu ifade eder. Bu konudaki yaklaşımını temellendirmek için de "Adamın biri Müslüman olmuş, bunun üzerine nikâhu altında bulunan sekiz kadın ile iki kız kardeşi ve diğerleri de İslam'ı benimsemiştir."¹²⁴ şeklindeki rivayete dikkat çeker. Bu rivayetin hem kadınların erkeklere tabi olduğunu hem de kendilerinin din seçip başkalarını çağırmadıklarını göstermekte olduğunu vurgular.¹²⁵

İmâm Mâtürîdî münafık kadının, münafıklığını da kendi özgür iradesiyle seçmediğini, erkeklere tabi olup onları taklit ederek münafık olduğunu belirtir. Bu görüşünü, "Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerindendirler; kötülüğü buyururlar, iyilikten alıkoşurlar." meâlindeki Tevbe 9/67. ayetinde "المُنَافِقَاتُ/münafık kadınlar" ifadesinin bulunmasıyla temellendirir. Ona göre kadınlar kendi iradeleriyle değil, erkeklere tabi olarak münafık olmayı seçmektedirler. O bu itibarla ayetteki "münafık kadınlar" ifadesinin, hem başkalarını taklit ederek münafık veya kâfir olanların hem de başkalarını taklit etmeksizin kendi iradeleriyle münafık olanların ahirette göreceği cezanın aynı ve eşit olduğunu delalet etmekte olduğunu belirtir.¹²⁶ Görüldüğü üzere Mâtürîdî'ye göre kadınlar münafık olmayı kendi özgür iradeleriyle değil, erkekleri taklit ederek münafık olmaktadır. Ayrıca kadınlar her ne kadar kendi iradeleriyle münafık olmasalar da azap görmede uyup taklit ettikleri erkeklerle eşit olacaklardır.

Mâtürîdî kadının din seçmede erkeğe tabi olduğu konusunu ele aldığı diğer bir ayet, "Allah'ın haram kıldığı bir canı haksız yere öldürmeyin. Kim haksız yere öldürülürse, Biz onun velisini sultan kıldık..." meâlindeki İsrâ 17/33'tür. Bu ayette bir insanın üç tür

¹²⁴ İbn Mace, "Nikâh", 40; Ebû Dâvûd, "Talak", 25.

¹²⁵ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 2/129.

¹²⁶ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 5/422.

eylemde kanının döküleceğinin ele alındığı bir rivayete atıfta bulunur. Rivayete göre bu üç eylem, (ı) Müslüman olduktan sonra irtidat etmek, (ıı) muhsan olduktan sonra zina etmek ve (ııı) bir cana haksız yer kıymak şeklindedir. Burada irtidat eden kadınların neden öldürülmeyeceğini irdeler. Bunu da kadının öldürülmesinde dinin hayat bulmasının söz konusu olmamasıyla açıklar. Çünkü kadınlar din seçme konusunda erkeklere tabidirler, dolayısıyla onların öldürülmesinde hayat bulunmaz.¹²⁷

Görüldüğü üzere Mâtürîdî kadının Müslüman veya mürted yahut münafık olma da doğrudan kendi özgür iradesiyle hareket etmediği, din seçme veya dinden çıkma gibi konularda tamamen erkeklere tabi olup onları taklit ettiklerini savunmaktadır.

SONUÇ

Mâtürîdî kadının yaratılışı konusunda klasik dönemde hâkim olan Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı, yani kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı görüşünü benimsemektedir. Kadının fiziksel olarak naif ve yumuşak bir yaratılışa sahip olduğunu ve bu özelliklerin kadın için bir eksiklik ve zayıflık olarak değerlendirir. Kadının aklının da eksik olduğunu kabul eder.

Kadından peygamber olmayacağı ve bu konuda Hanefî-Mâtürîdîlikte hâkim olan genel anlayışı benimser. Kadın devlet başkanı olup olamayacağı konusunda doğrudan bir görüş tasrihinde bulunmaz, ancak genel olarak izahlarında kadının devlet başkanı olamayacağı kanaatinde olduğu izlenimi verir. Kadın şahitliği konusunda da Hanefî mezhebinin yaklaşımını benimser ve had ve cinayet konuları hariç diğer meselelerde şahitlik yapabileceği görüşünü sahiptir. Ancak şahitlik yapabileceği alanlarda da bir erkeğe karşılık iki kadının bulunması gerekir. Dolayısıyla klasik dönemdeki hâkim anlayışla uyumluluk gösterir.

Baliğ olmamış küçük kızların velisi tarafından evlendirilebileceği görüşünü benimser ve bu kızların kendisine seçilen eşi reddetme gibi bir hakkının bulunmadığı kanaatinde dir. Dolayısıyla bu konuda da klasik dönemdeki hâkim anlayışı yansıtır. Teaddüd-i zevcât konusundaki görüşleri de klasik dönemle örtüşmekte ve erkeğin birden fazla kadınla evlenebileceği görüşündedir. Erkeğin eşler arasında adil olmamanın birden fazla kadınla evlenmeye bir engel olarak değerlendirmez. Bir erkeğin en fazla dört hür kadınla evlenebileceği görüşünde olan Mâtürîdî, dilediği kadar cariye edinebileceği ve mülkündeki tüm cariyelerle cinsel ilişkiye girebileceğini savunur.

Aile hayatında kadın erkeğin birbirine karşı konumunda erkeğin amir olduğunu söyleyen Mâtürîdî, kadının kocasına itaat etmesi gerektiği görüşündedir. "Birine secde etmek helal olsaydı kadına kocasına secde etmesini emrederdim"

¹²⁷ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 7/40-41.

şeklindeki rivayete yer vermekle de kadının kocasına itaat etmesi gerektiği kanaatini ortaya koyar. Kadın kocasına karşı nüşûz etmesi halinde kocası tarafından yara bırakılmaksızın ve kemikler kırılmaksızın dövülebileceği kanaatine sahiptir. Talâkta yetkinin erkekte olduğunu kabul eder ve kadının kocasını boşama hakkına sahip olmadığını düşünür.

Mâtürîdî kadının ihtiyaç veya zaruret olmadıkça kadının evden çıkmasını da sıcak bakmaz. İhtiyaç hâsıl olduğunda ise tesettürlü olmak kaydıyla dışarı çıkabileceğine cevaz verir. Mirasta hem kız evlat hem eş hem de anne olarak erkeğin yarısı kadar pay alabileceğini savunur. Bu paylaşımın da doğrudan Allah tarafından yapıldığını söyler ve bu miras taksiminin değiştirilemeyeceği kanaatine sahiptir. Mâtürîdî ayrıca kadının din seçme konusunda özgür iradesiyle hareket etmediğini ve bu konuda maiyetinde bulunduğu erkekleri taklit ettiğini savunur. Dolayısıyla ister Müslüman olurken veya mürted olurken yahut münafık olurken hep erkeklere göre hareket eder ve onlara uyar.

KAYNAKÇA

Aktan, Hamza. "Miras", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/143-145. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Amdî, Seyfüddîn Alî b. Muhammed b. Sâlim. *Ebkâru'l-efkâr fi usûli'd-dîn*. tlk. Ahmed Muhammed el-Mehdî. 5 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kutub ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 2004.

Bağdâdî, Ebî Mansûr Abdülkâhir. *Kitabu Usûli'd-dîn*. İstanbul: Matbaatu'd-Devle, 1928.

Beğavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd. *Me'âlümü't-tenzîl*. nşr. Muhammed Abdullah en-Nemr vdğ. 8 Cilt. Riyad: Dâru Taybe, 1409.

Beyzâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. thk. 5 Cilt. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1418.

Bikâ'i, Ebü'l-Hasen İbrâhîm b. Ömer. *Nazmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyât ve's-süver*. thk. Muhammed Azîmüddin-M. Habîbullah el-Kâdirî. 22 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, ts.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuku İslâmiyye ve Istilâhat-ı Fikhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1985.

Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim. *Sahîhu Buhârî*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2010.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. thk. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî-Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, 1992.

Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî. *es-Sihâh*. thk. Ahmed Abdulgaffur Attâr. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987.

Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî. *Kitâbu't-Ta'rîfât*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2007.

Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî. *Şerhu'l-Mevâkif*. nşr. Muhammed Ali Baydûn. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.

Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknuddîn Abdümelik b. Abdillâh b. Yûsuf. *el-Giyâsî: Ğiyâsu'l-Umem fi İltiyâsi'z-Zulem*. thk. Mustafa Hilmî-Fuad Abdulmünim Ahmed. İskenderiye: Dâru'd-Dave, 1979.

Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ömer. *Sünenü'd-Dârekutnî*. thk. Şuayb el-Arnâvût v.dğr. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004.

Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru'l-hadîs*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2000.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Yenda, 2001.

Fahreddîn er-Râzî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer. *Tefsîru'l-kebîr (Mefâtihu'l-gayb)*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.

Hâzin, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed. *Lübâbü't-Te'vîl fî me'âni't-tenzîl*. nşr. Abdusselam Muhammed Ali Şahin. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.

Herrâsî, Ebü'l-Hasen İmâdüddîn Ali b. Muhammed. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. nşr. Komisyon. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.

İbn Acîbe, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî. *el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-mecîd*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002.

İbn Âdil, Ebû Hafs Ömer b. Ali. *el-Lübâb fî 'ulûmi'l-kitâb*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Mu'avviz. 20 Cilt. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

İbn Atıyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib. *el-Muharraru'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.

İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerıyyâ. *Mu'cemu mekâyîsi'l-lüga*. thk. Abdusselam Muhammed Hârûn. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed. *el-Fasl fî'l-Mîlel ve'l-ehvâ' ve'n-nihal*. Kahire: Mektebetü's-Selâmî'l-Âlemiyye, 1348.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâ'îl b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'azîm*. thk. Mustafâ es-Seyyid Muhammed vdğ. 15 Cilt. Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen*. Nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr. 5 Cilt. Dimaşk: Dâr-u Risâle, 2009.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-'Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut ts.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali. *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*. nşr. M. Züheyr eş-Şâviş. 9 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1984.

İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'an*, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012.

Kalkâşandî, Ahmed b. Abdullah. *Meâsiru'l-İnâka fî Me'âlimu'l-Hilâfe*. thk. Abdusettâr Ahmeferrec. 5 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-Kutub, ts.

Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd. *Bedâi'u's-sanâi' fî tertibi's-şerâi'*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.

Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn. *Mehâsinü't-Te'vîl*. nşr. Muhammed Bâsil Uyûnüssûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. nşr. Hişâm Semîr el-Buhârî. 21 Cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.

Kutlu, Sönmez. "Maturidilik Günümüze Günümüze Ne Söyler?". (Konuşmacı: Sönmez Kutlu, <https://www.youtube.com/watch?v=kXS7pcZgrxs&t=2798s>, Konuşma 8 Ocak 2018). 45:00-51:00.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtü Ehli's-sünne*. thk. Mecdî Bâ Sellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005.

Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb. *en-Nüket ve'l-'uyûn*. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, tr.

Muhammed b. Hüseyin b. Fûrek. *Makâlâtü's-Şeyh Ebi'l-Hasen el-Eşarî*. thk. Ahmed Abdurrahîm es-Sâyih. Kahire: Mektebetu Sekâfet'd-Diniye, 2005.

Mukâtil b. Süleymân, Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Ahmed Ferîd. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2003.

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. El-Haccâc, Sahîhu Müslim. nşr. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. 5 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1991.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed. *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*. nşr. Yûsuf Ali Bedyevî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998.

Oral, Osman. "Mâtürîdî'de Kadın Algısı ve Psiko-Sosyal Konumu". *International Journal of Russian Studies = Uluslararası Rusya Araştırmaları Dergisi*. 11/1 (2018). 1.44.

Özsoy, Ömer. *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları*. Ankara: Otto, 2015.

Öztürk, Mustafa. *Câhiliyeden İslâmiyet'e Kadın*. Ankara: Ankara Okulu, 2017.

Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed. *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân*. Kahire: el-Mektebetu't-Tevfikiyeye, ts.

Reşîd Rızâ, Muhammed. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Hakîm (Tefsîru'l-Menâr)*. 12 Cilt. Kahire: el-Heyetu'l-Mısriyye el-Âmme li'l-Kitâb, 1990.

Sâbûnî, Nûreddîn. *el-Bidâye fi usûli'd-dîn*. thk. Bekir Topaloğlu. İstanbul: İfav, 2017.

Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Keşfu ve'l-beyân*. thk. Ebî Muhammed b. Aşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî, 2002.

Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed. *Tefsîru'l-Kur'ân*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm-Ebû Bilâl Ganîm b. Abbas. 6 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1997.

Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. 31 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1989.

Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *ed-Dürri'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 17 Cilt. Kahire: Merkezü Hicr, 2003.

Şelebî, Muhammed Mustafa. *Ahkâmu'l-Usre fi'l-İslâm*. Beyrut: Dâru'l-Cam'iyye, 1983.

Şeybânî, Muhammed b. el-Hasen. *el-Asl*. thk. Muhammed Boynukalın. 12 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012.

Şeybânî, Muhammed b. el-Hasen. *el-Câmi'u's-Sağîr*. Pakistan: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-'Ulûmi'l-İslâmiyye, 1990.

Şola, Hanefi. *İmâm Mâtürîdî'nin Din-Şeriat İlişkisi Bağlamında Toplumsal Düzen ve Hukuk ile İlgili Ayetlere Yaklaşımı*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Tefsîru't-Taberî: Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Çur'ân*. nşr. Ahmed Muhammed Şâkir-Mahmûd Muhammed Şâkir. 16 Cilt. Kahire: Mektebetü İbni Teymiyye, 1955-1969.

Taslaman, Caner-Taslaman Feryal. *İslam ve Kadın*. İstanbul: İstanbul Yayınevi 2019.

Teftazânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî. *Şerhu'l-mekâsid*. thk. Abdurrahman Umeyra. 5 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1998.

Terzioğlu, Hülya. *Mâtürîdî'de Kadın Algısı*. İstanbul: Gökkuşbu, 2018.

Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed. *el-Vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. Safvan Adnan Dâvûdî. 2 Cilt. Dmaşk: Dâru'l-Kalem, 1995.

Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed. *et-Tefsîru'l-basît*. thk. Muhammed b. Sâlih b. Abdillâh el-Fevzân. 25 Cilt. Riyad: Câmi'atü'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, 1430.

Zerkeşi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh. *Şerhu'z-Zerkeşi 'alâ Muhtasari'l-Hırakî*. nşr. Abdullah b. Abdurrahmân el-Cibrîn. Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1993.

Zeydan, Abdulkerim. *el-Mufassal fi Ahkâmi'l-Mer'e ve'l-Beytü'l-Müslim fi Ş-Şer'ati'l-İslâmiyye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.